

कक्षा छमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको शब्दभण्डार क्षमता

बद्री कुमार घिसिङ

परीक्षा क्रमाङ्क : २०४०१११/२०६६

त्रि.वि दर्ता नं : ५४९३७-८८

नेपाली शिक्षा अन्तर्गत स्नातकोत्तर तह द्वितीय वर्षको
नेपा.शि. ५९८ पाठ्यांशको प्रयोजनका
निमित्त प्रस्तुत शोध पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय शिक्षाशास्त्र सङ्काय
कनकाई बहुमुखी क्याम्पस
नेपाली भाषा शिक्षा विभाग
सुरुङ्गा, भ्रपा
२०७२ (२०१५)

प्रतिबद्धता पत्र

प्रस्तुत कक्षा छमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको शब्दभण्डार क्षमता शीर्षकको शोधपत्र मैले सम्बन्धित पक्षमा गहन अध्ययन गरी तयार पारेको हुँ । यसमा भएका तथ्य सबै प्रामाणिक हुन् । यो मेरो मौलिक प्रस्तुति हो । अन्यथा भएमा म कानुन अनुसार दण्डित हुन तयार छु ।

शोधार्थी

बद्रीकुमार घिसिङ

एम्. एड्. दोस्रो वर्ष

(त्रिभुवन विश्वविद्यालयबाट सम्बन्धन प्राप्त)

कनकाई बहुमुखी क्याम्पस

कनकाई नगरपालिका-३, सुरुङ्गा (भापा)

स्था : २०४७

Email : kanakai.campus47@gmail.com

0२३-५५०१५३

Fax : ०२३-५५०८५३

च.नं.
प.सं.

मिति :

सिफारिस पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय शिक्षाशास्त्र सङ्काय नेपाली भाषा शिक्षा विभाग अन्तर्गत स्नातकोत्तर द्वैस्रो वर्षको नेपाली शिक्षा ५९८ पाठ्यांशको प्रयोजनका निमित्त कनकाई बहुमुखी क्याम्पस सुरुङ्गाका विद्यार्थी बन्नीकुमार घिसिडले प्रस्तुत कक्षा छमा अध्ययनरत विद्यार्थीको शब्दभण्डार क्षमता शीर्षकको शोधपत्र मेरा निर्देशनमा तयार पार्नुभएको हो । शोधार्थीद्वारा निकै परिश्रमपूर्वक तयार गरिएको यस शोधपत्रलाई आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि मूल्याङ्कन समितिमा सिफारिस गर्दछु ।

.....

उपप्रा. विष्णुप्रसाद कोइराला

शोध निर्देशक

नेपाली भाषा शिक्षा विभाग

२० जनवरी २०१६

स्वीकृति पत्र

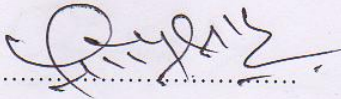
त्रिभुवन विश्वविद्यालय शिक्षाशास्त्र सङ्काय कनकाई बहुमुखी क्याम्पस सुरुङ्गा, भापाबाट स्नातकोत्तर दोस्रो वर्षको नेपा.शि ५९८ पाठ्यांशको प्रयोजनका निमित्त शोधार्थी बद्रीकुमार घिसिङद्वारा तयार पारिएको कक्षा छमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरुको शब्द भण्डार क्षमता शीर्षकको प्रस्तुत शोधपत्र नेपाली भाषा शिक्षा विभाग अन्तर्गत स्नातकोत्तर उपाधिका निमित्त उपयुक्त ठहरिएकोले आवश्यक मूल्याङ्कन गरी स्वीकृति प्रदान गरिएको छ ।

मूल्याङ्कन समिति

.....

उपप्रा. विष्णुप्रसाद कोइराला

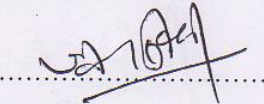
शोध निर्देशक / विभागीय प्रमुख

.....

(डा. दुर्गाप्रसाद दाहाल)

उपप्राध्यापक

बाह्य परीक्षक

.....

(सहप्रा. जीवनाथ सुवेदी)

सदस्य

मिति : २० फेब्रुअरी २०१६ (२०७२/११/०८)

कृतज्ञता ज्ञापन

प्रस्तुत शोधपत्र शिक्षाशास्त्र सङ्काय अन्तर्गत नेपाली विषयको स्नातकोत्तर तह द्वितीय वर्षको शोधपत्रको प्रयोजनका निम्ति तयार पारिएको हो । प्रस्तुत शोधपत्रलाई प्रस्तुतियोग्य बनाउनका लागि शोध निर्देशक कनकाई बहुमुखी क्याम्पस सुरुङ्गाका नेपाली विभागका विभागीय प्रमुख उप प्राध्यापक आदरणीय गुरु श्री विष्णुप्रसाद कोइरालाले पुऱ्याउनुभएको सहयोगका लागि आभार प्रकट गर्दछु ।

यस शोधकार्यका लागि अभिप्रेरित गर्नुहुने कनकाई बहुमुखी क्याम्पस सुरुङ्गाका क्याम्पस प्रमुख आदरणीय गुरु श्री टड्क बहादुर कार्कीप्रति हार्दिक आभार प्रकट गर्दछु । शोधकार्यमा आवश्यक सल्लाह सुझावहरू दिनुहुने कनकाई बहुमुखी क्याम्पस सुरुङ्गाका मेरा आदरणीय गुरुहरू सह प्रा. श्री जीवनाथ सुवेदी, र सहायक प्रा. श्री तेजप्रसाद खनाल तथा सहायक प्रा. श्री शेरबहादुर बानियाँप्रति म कृतज्ञ छु । जीवनका चुनौतिपूर्ण घडीहरूमा समेत मेरो अध्ययनको अवसरमा कुनै व्यवधान खडा हुन नदिई व्यवहारिक समस्याबाट सदा मुक्त राख्न प्रयत्न गर्ने मेरी जीवनसाँगिनी चन्द्रकुमारी तामाङ तथा विविध कार्यमा सहयोग पुऱ्याउने छोरा निमा र छोरी कुसुमलाई धन्यवाद ज्ञापन गर्दछु । शोधलेखनको अवधिमा वातावरणीय एवम् प्राविधिक पक्षमा निरन्तर सहयोग एवम् हौसला प्रदान गर्नुहुने मेरा सहकर्मी मित्र श्री नरहरी न्यौपानेको गुन सदैव समरण गर्नेछु ।

अध्ययनको क्रममा आवश्यक सहयोग पुऱ्याउनु हुने छनोटमा परेका विद्यालयहरूका प्रधानाध्यापक/प्रिन्सिपलज्यूहरू, विषय शिक्षकहरू तथा विद्यार्थीहरूप्रति धन्यवाद ज्ञापन गर्न चाहन्छु । शोधकार्यको सुसाङ्ख्य टड्कणमा सहयोग पुऱ्याउनुहुने खनाल कम्युनिकेशन विर्तामोडकी सञ्चालिक श्री शकुन्तला दाहाल तथा भाषिक शुद्धीकरणको लागि सहयोग पुऱ्याइदिनु हुने शनिश्चरे उच्च माध्यमिक विद्यालयका शिक्षक मित्र श्री सि एम खनालप्रति आभार प्रकट गर्दछु ।

अन्त्यमा यस शोधपत्रको आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि त्रिभुवन विश्वविद्यालय नेपाली शिक्षा विभाग, कनकाई बहुमुखी क्याम्पसप्रति पनि आभार व्यक्त गर्दछु ।

बद्रीकुमार घिसिङ

शोधसार

कक्षा छमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको शब्द भण्डार क्षमता शीर्षक प्रस्तुत शोधपत्र त्रिभुवन विश्वविद्यालय शिक्षा शास्त्र सङ्काय, कनकाई बहुमुखी क्याम्पस नेपाली शिक्षा विभाग अन्तर्गत एम.एड. दोस्रो वर्षको नेपा.शि. ५९८ पाठ्यांशको प्रयोजनका लागि तयार गरिएको छ ।

यो शोधपत्र भ्वापा जिल्लाका कक्षा छमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको शब्द भण्डार क्षमताको अध्ययनमा केन्द्रित रहेको छ । विद्यालयको स्वरूपको आधारमा, लिङ्गगत आधारमा र भाषिक पृष्ठभूमिका आधारमा तुलनात्मक अध्ययन गर्नु यस शोधकार्यको प्रमुख उद्देश्य रहेको छ ।

सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीको शब्द भण्डार क्षमता पहिचान गर्नका लागि भ्वापा जिल्लाका पाँचवटा सामुदायिक र पाँचवटा संस्थागत विद्यालयका १०/१० जना विद्यार्थीलाई प्रतिनिधि नमुनाका रूपमा छनोट गरिएको छ । पहिचानात्मक शब्दभण्डार क्षमताको पहिचानका लागि २० वटा र उत्पादनात्मक शब्दभण्डार क्षमताको पहिचानको लागि ३० वटा प्रश्नहरू समावेश गरी परीक्षण सम्पन्न गरिएको छ । प्राप्ताङ्कको व्याख्या विश्लेषण गर्न मध्यमान, मानक विचलन र प्रतिशत जस्ता साङ्ख्यिकीको प्रयोग गरिएको छ ।

सामुदायिक विद्यालयका ६० प्रतिशत विद्यार्थीहरू मध्यमानभन्दा माथि र ४० प्रतिशत विद्यार्थीहरू मध्यमानभन्दा तल रहेका पाइयो भने संस्थागत विद्यालयका ४४ प्रतिशत विद्यार्थी मध्यमानभन्दा माथि र ५६ प्रतिशत विद्यार्थी मध्यमानभन्दा तल रहेका देखियो । यसरी मध्यमानका दृष्टिले संस्थागत विद्यालयकाभन्दा सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थी राम्रा रहेको पाइयो ।

संस्थागत विद्यालयभन्दा सामुदायिक विद्यालयका छात्राहरूको शब्द भण्डार क्षमता राम्रो रहेको तथा सामुदायिक विद्यालयका छात्रभन्दा छात्राको शब्द भण्डार क्षमता राम्रो रहेको पाइयो । सामुदायिक विद्यालयकाभन्दा संस्थागत विद्यालयका मातृभाषी विद्यार्थीको शब्द भण्डार क्षमता राम्रो रहेको पाइयो । संस्थागत विद्यालयको भन्दा सामुदायिक विद्यालयका विमातृभाषीको शब्द भण्डार राम्रो रहेको पाइयो । संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको पहिचानात्मक शब्द भण्डार क्षमता सामुदायिक विद्यालयको तुलनामा उच्च रहेको पाइयो ।

सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका छात्रभन्दा छात्राहरूको पहिचानात्मक शब्दभण्डार क्षमता राम्रो देखिएको छ । सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका मातृभाषी र विमातृभाषी विद्यार्थीहरूको पहिचानात्मक शब्दभण्डार क्षमता समान देखियो । संस्थागत विद्यालयका भन्दा सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीहरूको उत्पादनात्मक शब्द भण्डार क्षमता राम्रो भएको पाइयो भने सामुदायिक विद्यालयका छात्रहरूको भन्दा छात्राहरूको उत्पादनात्मक क्षमता राम्रो रहेको पाइयो । संस्थागत विद्यालयका छात्रहरूकोभन्दा छात्राहरूको उत्पादनात्मक शब्दभण्डार क्षमता राम्रो रहेको पाइयो । संस्थागत विद्यालयका नेपाली मातृभाषीहरूको शब्दभण्डार क्षमता विमातृभाषीहरूको भन्दा राम्रो रहेको पाइयो ।

विषय सूची

अध्याय एक शोधको परिचय

अध्ययनको पृष्ठभूमि	१
समस्याकथन	१
शोधकार्यका उद्देश्यहरू	२
प्राक्कल्पना	२
अध्ययनको औचित्य र महत्त्व	२
अध्ययनको सीमाङ्कन	३
अध्ययनको रूपरेखा	३

अध्याय दुई

पूर्वकार्यको समीक्षा र सैद्धान्तिक रूपरेखा

पूर्वकार्यको समीक्षा	४
पुनरावलोकनको उपादेयता	८
सैद्धान्तिक अवधारणा	८
शब्द भण्डारको परिचय	८
शब्द भण्डारको सैद्धान्तिक अवधारणा	९
नेपाली भाषाको शब्द भण्डार	१०
शब्द भण्डारको स्रोत	११
शब्द भण्डारको वर्गीकरण	१२
छनोट स्तरणका दृष्टिले शब्द भण्डार	१५

अध्याय तिन

अध्ययन विधि र प्रक्रिया

अनुसन्धान ढाँचा	१७
जनसङ्ख्या र नमुना	१७

जनसङ्ख्या	१७
नमुना	१७
नमुना छनोट विधि	१७
अनुसन्धानका साधनहरू	१८
साधनको वैधता	१८
तथ्याङ्क सङ्कलन प्रक्रिया	१८
तथ्याङ्क विश्लेषण प्रक्रिया	१९

अध्याय चार

परिणाम छलफल र विश्लेषण

विद्यार्थीहरूको शब्द भण्डार क्षमताको स्थिति	२१
विद्यार्थीहरूले प्राप्त गरेको प्राप्ताङ्क विवरण	२५
पहिचानात्मक तथा उत्पादानात्मक शब्द भण्डार क्षमताको समग्र स्थिति	२६
शब्द भण्डार क्षमतामा विभिन्न समूहको तुलनात्मक स्थिति	३२
समग्र पहिचानात्मक शब्द भण्डार क्षमतामा सामुदायिक र संस्थागत	
विद्यालयका विद्यार्थीहरूको विभिन्न समूहमा तुलनात्मक स्थिति	३५
सारांश	४१

अध्याय पाँच

उपसंहार

निष्कर्ष	४२
उपयोगिता	४६
नीतिगत तह	४६
प्रयोगात्मक तह	४७
अनुसन्धान तह	४७
सन्दर्भ सूची	४९
परिशिष्टहरू	

तालिका सूची

तालिका नं.	शीर्षक	पृष्ठ
४.१	शब्द भण्डार क्षमताको समग्र स्थिति	२१
४.२	मध्यमानका दृष्टिले शब्द भण्डार क्षमताका विभिन्न समूहको स्थिति	२२
४.३	नेपाली मातृभाषी र विमातृभाषी विद्यार्थीहरूको शब्द भण्डार क्षमताको स्थिति	२३
४.४	सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीहरूले प्राप्त गरेको प्राप्ताङ्क विवरण	२५
४.५	संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूले प्राप्त गरेको प्राप्ताङ्क विवरण	२५
४.६	पहिचानात्मक शब्द भण्डार क्षमताको समग्र स्थिति	२६
४.७	पहिचानात्मक शब्द भण्डार क्षमतामा विभिन्न समूहहरूको स्थिति	२७
४.८	उत्पादनात्मक शब्द भण्डार क्षमताको समग्र स्थिति	२९
४.९	उत्पादनात्मक शब्द भण्डार क्षमतामा विभिन्न समूहको स्थिति	३०
४.१०	संस्थागत र सामुदायिक विद्यालयको तुलना	३२
४.११	संस्थागत र सामुदायिक विद्यालयका छात्रहरूको तुलना	३३
४.१२	सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका छात्राहरूको तुलना	३३
४.१३	सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका नेपाली मातृभाषी विद्यार्थीहरूको तुलना	३४
४.१४	सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका विमातृभाषी विद्यार्थीहरूको तुलना	३४
४.१५	समग्र पहिचानात्मक शब्द भण्डार क्षमतामा सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको तुलना	३५
४.१६	लिङ्गगत दृष्टिले पहिचानात्मक शब्द भण्डार क्षमतामा सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका छात्रहरूको तुलना	३६
४.१७	पहिचानात्मक शब्द भण्डार क्षमतामा सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका छात्राहरूको तुलना	३६
४.१८	भाषिक पृष्ठभूमिका दृष्टिले पहिचानात्मक शब्द भण्डार क्षमतामा सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको तुलना	३७

४.१९	भाषिक पृष्ठभूमिका दृष्टिले पहिचानात्मक शब्द भण्डार क्षमतामा सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीको तुलना	३७
४.२०	समग्र उत्पादनात्मक शब्द भण्डार क्षमतामा सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको तुलना	३८
४.२१	लिङ्गगत दृष्टिले उत्पादनात्मक शब्द भण्डार क्षमतामा सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको तुलना	३९
४.२२	लिङ्गगत दृष्टिले उत्पादनात्मक शब्द भण्डार क्षमतामा सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका छात्राहरूको तुलना	३९
४.२३	भाषिक पृष्ठभूमिका दृष्टिले उत्पादनात्मक शब्द भण्डार क्षमतामा सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको तुलना	४०
४.२४	सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका नेपाली विमातृभाषी विद्यार्थीहरूको उत्पादनात्मक शब्द भण्डार क्षमताको तुलना	४०

अध्याय एक

परिचय

अध्ययनको पृष्ठभूमि

नेपालमा विद्यालय सञ्चालन व्यवस्था दुई किसिमको रहेको छ : सामुदायिक (सरकारी) र संस्थागत (निजी) । यसरी दुई किसिमका विद्यालयहरूमा स्वभावैले भाषा सिकाइमा पनि प्रभाव पर्ने देखिन्छ । भाषा शिक्षणबाटै भाषिक सिप सिकाइने र भाषा प्रयोग क्षमता विकास गर्ने भएकाले यसमा विद्यालयको व्यवस्थागत प्रक्रियाले पनि प्रभाव पार्दछ । शब्द भण्डार भाषाको अपरिहार्य अङ्ग भए पनि यसको शिक्षणलाई प्राथमिकता दिने गरेको पाइँदैन । विद्यार्थीहरूले शब्द भण्डारको शिक्षणतर्फ चासो नदेखाउँदा उनीहरूको रुचि, क्षमता र स्तरअनुसार शब्दहरूको छनोट, स्तरण तथा नियन्त्रण हुनुपर्छ भन्ने धारणा स्पष्ट रूपमा अबै पनि बन्न सकेको देखिँदैन ।

संस्थागत र सामुदायिक विद्यालयमा कक्षा छमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको शब्द भण्डार र प्रयोग के कस्तो छ ? उनीहरूका बिच शब्द भण्डार क्षमतामा के कति समानता र भिन्नता छ ? जस्ता पक्षको अध्ययन आफैँमा महत्त्वपूर्ण र सान्दर्भिक हुनेछ । भ्रूपा जिल्लामा रहेका सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको शब्द भण्डार क्षमताको तुलनात्मक अध्ययनले पक्कै पनि भाषा शिक्षणबाट शब्द भण्डार विकासमा देखिने प्रभावलाई समेत सङ्केत गर्ने हुँदा यस्तो अध्ययनले शिक्षाका नीतिनिर्माताहरूका लागि पनि सान्दर्भिक तथा समसामयिक देखिएकाले कक्षा छमा अध्ययनरत सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको शब्द भण्डार क्षमताको अध्ययन शीर्षकअन्तर्गत प्रस्तुत शोधकार्य अगाडि बढाइएको छ ।

समस्याकथन

अनुसन्धेय समस्याको आयाम, प्रकृति, शोध गरिने समस्यासँग गाँसिएर आउने प्रश्न, जिज्ञासा वा समस्या नै समस्याकथन हो । शोध समस्याको पहिचान गरेर मात्रै सम्पूर्ण शोधकार्यलाई अगाडि बढाउन मार्ग प्रशस्त हुने भएकाले शब्द भण्डार

क्षमतासम्बन्धी सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका कक्षा छमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको शब्द भण्डार क्षमताको अध्ययन शीर्षकमा आधारित अध्ययन निम्नलिखित समस्याहरूमा केन्द्रित रहेको छ :

- क) कक्षा छमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको विद्यालयको प्रकृति, लिङ्गगत र भाषिक पृष्ठभूमिका आधारमा विद्यार्थीहरूको शब्द भण्डार क्षमता के कस्तो छ ?
- ख) उक्त कक्षामा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको उत्पादनात्मक र पहिचनात्मक शब्द भण्डार क्षमताको अवस्था के कस्तो छ ?

शोधकार्यका उद्देश्यहरू

प्रस्तुत अध्ययनका उद्देश्यहरू निम्नानुसार रहेका छन् :

- क) कक्षा छमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको विद्यालयको प्रकृति, लिङ्गगत र भाषिक पृष्ठभूमिका आधारमा शब्द भण्डार क्षमता पहिल्याउनु,
- ख) उक्त कक्षामा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको उत्पादनात्मक र पहिचनात्मक शब्द भण्डार क्षमताको अध्ययन गर्नु ।

प्राक्कल्पना

भाषा जिल्लामा कक्षा छमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको शब्द भण्डार क्षमताको अध्ययन कार्य पूर्ण भइनसकेको हुनाले उनीहरूका बारेमा निम्नानुसारको परिकल्पना निर्माण गरिएको छ :

- (क) सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका कक्षा छमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको शब्द भण्डार समान छ ।
- (ख) नेपाली मातृभाषी र विमातृभाषी बिच शब्द भण्डार क्षमतामा कुनै अन्तर छैन ।
- (ग) लिङ्गगत आधारमा छात्र र छात्राको शब्द भण्डार क्षमतामा कुनै अन्तर छैन ।

अध्ययनको औचित्य र महत्त्व

भाषाको निरन्तर विकास र विस्तार गर्दै भाषिक व्यवहारमा विद्यार्थीहरूलाई सक्षम बनाउन भाषा शिक्षणले महत्त्वपूर्ण भूमिका खेल्दछ । पाठ्यक्रमले निर्दिष्ट गरेका

उद्देश्य पूरा गर्नका लागि विद्यार्थीहरूमा भाषिक सिपहरूको विकास गराउन आवश्यक हुन्छ। शोधको सान्दर्भिकता र उपादेयताहरू निम्नानुसार रहेका छन् :

- क) वर्तमान परिप्रेक्ष्यमा दुई किसिमका विद्यालयमा कक्षा व्यवस्थापनमा देखिएको समस्या उजागर गरेको छ।
- ख) छात्र र छात्रा, मातृभाषी र विमातृभाषी, सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थी बारेमा अध्ययन गर्ने विषय विशेषज्ञ, नीति निर्माणकर्ता, पाठ्यक्रम निर्माता तथा भावी अनुसन्धानका लागि उपयोगी छ।

अध्ययनको सीमाङ्कन

प्रस्तुत अध्ययन अनुसन्धान गर्दा कक्षा छमा अध्ययनरत सम्पूर्ण सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको अध्ययन गर्न सम्भव नहुने भएकाले निम्न सीमाभित्र आबद्ध भई अध्ययन गरिएको छ :

- क) प्रस्तुत अध्ययन भापा जिल्लाको दुर्गापुर स्रोतकेन्द्रभित्र सञ्चालित ५ वटा सामुदायिक र ५ वटा संस्थागत विद्यालयका कक्षा छमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको शब्द भण्डार क्षमताको तुलनात्मक अध्ययनमा सीमित रहनेछ।
- ख) प्रस्तुत अध्ययन कक्षा छको 'मेरो नेपाली किताब' मा समाविष्ट शब्द भण्डारमा सीमित रहेको छ।
- ग) अध्ययन प्रत्येक सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका १०/१० जना गरी १०० जना विद्यार्थीहरूमा सीमित रहेको छ।

अध्ययनको रूपरेखा

प्रस्तुत शोधपत्रलाई निम्न पाँच परिच्छेदमा विभाजन गरिएको छ :

अध्याय - १ परिचय

अध्याय - २ पूर्वकार्यको समीक्षा र शब्द भण्डारको सैद्धान्तिक परिचय

अध्याय - ३ अध्ययन विधि र प्रक्रिया

अध्याय - ४ परिणाम, छलफल र विश्लेषण

अध्याय - ५ सारांश, निष्कर्ष र उपयोगिता

अध्याय दुई

पूर्वकार्यको समीक्षा र सैद्धान्तिक रूपरेखा

पूर्वकार्यको समीक्षा

यस उपशीर्षक अन्तर्गत विभिन्न कक्षामा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको शब्द भण्डार क्षमता सम्बन्धी भएका केही पूर्वकार्यहरूको क्रमबद्ध रूपमा चर्चा गर्ने प्रयास गरिएको छ :

अधिकारी (२०६०) द्वारा कक्षा आठ पूरा गरेका विद्यार्थीहरूको शब्द भण्डार क्षमताको अध्ययन शीर्षकमा नेपाली भाषा शिक्षा विभाग अन्तर्गत स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको पाठ्यांश प्रयोजनार्थ शोधपत्र तयार भएको पाइन्छ । उक्त शोध कक्षा आठ पूरा गरेका विद्यार्थीहरूको शब्द भण्डार क्षमता पहिचान गर्नु, स्थानीयता, लिङ्ग, उमेर र भाषिक पृष्ठभूमि जस्ता आधारमा कक्षा आठ पूरा गरेका विद्यार्थीहरूको शब्द भण्डार क्षमताको तुलनात्मक अध्ययन गर्नु जस्ता उद्देश्यहरू राखी तयार भएको छ । मूलतः क्षेत्रीय विधिमा आधारित रही कास्की र काठमाडौंका १० ओटा विद्यालयलाई आधार बनाई अनुसन्धान अगाडि बढाइएको छ । समग्रमा विद्यार्थीहरूको शब्द भण्डार क्षमतामा विद्यार्थीहरूको उपलब्धि हेर्दा औसतभन्दा तल र माथि लगभग बराबर भएको, ग्रामीण क्षेत्रका विद्यार्थीहरूको शब्द भण्डार क्षमता कमजोर रहेको जस्ता निष्कर्ष निकालिएको छ ।

दुङ्गेल (२०६१) द्वारा काठमाडौं उपत्यकाका विद्यालयका कक्षा पाँचमा अध्ययनरत सामुदायिक तथा संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको शब्द भण्डार क्षमताको तुलना शीर्षकमा नेपाली भाषा शिक्षा विभाग अन्तर्गत स्नातकोत्तर दोस्रो वर्षको पाठ्यांश प्रयोजनार्थ शोधपत्र तयार भएको पाइन्छ । मेरो नेपाली किताब कक्षा पाँचमा राखिएका शब्द भण्डारका आधारमा सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको शब्द भण्डार क्षमताको तुलना गर्नु, लिङ्गगत र भाषिक पृष्ठभूमिका आधारमा उक्त विद्यार्थीहरूको शब्द भण्डार क्षमताको तुलना गर्नु जस्ता उद्देश्य राखिएको छ । उक्त शोधमा मूलतः क्षेत्रीय विधि अपनाइएको छ । संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको शब्द भण्डार क्षमता सामुदायिक विद्यालयका तुलनामा

राम्रो रहेको, सामुदायिक र संस्थागत दुबैमा छात्रको स्थिति समान रहेको छ भने छात्राहरू भने संस्थागत विद्यालयका अब्बल रहेको, सामुदायिक विद्यालयका नेपाली मातृभाषी विद्यार्थीहरू उत्कृष्ट र संस्थागत विद्यालयको विद्यार्थीको शब्द भण्डार क्षमता कमजोर तर सामुदायिक विद्यालयका नेपाली विमातृभाषी विद्यार्थीहरू भन्दा संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थी शब्द भण्डार क्षमतामा उत्कृष्ट रहेको निष्कर्ष प्रस्तुत गरिएको छ ।

अर्याल (२०६७) द्वारा कक्षा नौ पूरा गरेका विद्यार्थीहरूको शब्द भण्डार क्षमताको अध्ययन शीर्षकमा नेपाली भाषा शिक्षा विभागअन्तर्गत स्नातकोत्तर दास्रो वर्षको पाठ्यांश प्रयोजनार्थ शोधकार्य तयार भएको देखिन्छ । मूलतः क्षेत्रीय अध्ययन विधिमा आधारित यस शोधकार्यमा कक्षा दशका विद्यार्थीहरूको लिङ्गगत, भाषिक पृष्ठभूमिको आधारमा शब्द भण्डार क्षमताको अध्ययन गर्नु, कक्षा दशका विद्यार्थीहरूको शब्द भण्डार विकास गर्ने उपायहरू पत्ता लगाउनु जस्ता उद्देश्यहरू रहेका छन् । छात्रको भन्दा छात्राको शब्द भण्डार क्षमता कमजोर रहनु, सामुदायिक भन्दा संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको शब्द भण्डार राम्रो देखिएको, मातृभाषीभन्दा दोस्रो विमातृभाषी विद्यार्थीहरूको शब्द भण्डार क्षमता कमजोर रहेको जस्ता निष्कर्षहरू प्रस्तुत भएको देखिन्छ ।

श्रेष्ठ (२०६७) द्वारा सिन्धुली जिल्लाका कक्षा नौमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको शब्द भण्डार क्षमताको तुलनात्मक अध्ययन शीर्षकमा नेपाली भाषा शिक्षा विभागअन्तर्गत स्नातकोत्तर दोस्रो वर्षको पाठ्यांश प्रयोजनार्थ शोधपत्र तयार भएको देखिन्छ । सिन्धुली जिल्लाका कक्षा नौमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको शब्द भण्डार क्षमता मूलतः क्षेत्रीय अध्ययन विधिमा आधारित रहेर अध्ययन गरेको देखिन्छ । संस्थागत र सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीको शब्द भण्डार क्षमताको पहिचान गर्नु, छात्र र छात्राको शब्द भण्डार क्षमताको तुलना गर्नु, नेपाली मातृभाषी र विमातृभाषी विद्यार्थीहरूको शब्द भण्डार क्षमताको तुलना गर्नु जस्ता उद्देश्य राखी शोधपत्र तयार गरिएको देखिन्छ । संस्थागत भन्दा सामुदायिक विद्यालयमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको शब्द भण्डार सबल रहेको, छात्र भन्दा छात्राको शब्द

भण्डार क्षमता राम्रो रहेको र विमातृभाषी भन्दा नेपाली मातृभाषी विद्यार्थीहरूको शब्द भण्डार क्षमता उच्च रहेको जस्ता निष्कर्ष उक्त शोधमा प्रस्तुत गरिएको छ ।

पौडेल (२०६९) द्वारा कक्षा सातमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको नेपाली शब्द भण्डार क्षमताको अध्ययन शीर्षकमा नेपाली भाषा शिक्षा विभागअन्तर्गत स्नातकोत्तर दोस्रो वर्षको पाठ्यांश प्रयोजनार्थ शोधपत्र तयार भएको देखिन्छ । मूलतः क्षेत्रीय विधिमा आधारित रही काभ्रेपलाञ्चोक जिल्लाका संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको नेपाली शब्द भण्डार क्षमताको तुलना गर्नु, सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको शब्द भण्डार क्षमताको तुलना गर्नु, लिङ्गगत आधारमा शब्द भण्डार क्षमताको तुलना गर्नु, पहिलो भाषी नेपाली र दास्रो भाषा नेपाली हुने विद्यार्थीहरूको शब्द भण्डार क्षमताको पहिचान गर्नु जस्ता उद्देश्यहरू पाइन्छन् । लिङ्गगत आधारमा शब्द भण्डार क्षमताको मापन गर्दा छात्रको शब्द भण्डार क्षमता राम्रो रहेको, सामुदायिक भन्दा संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको शब्द भण्डार क्षमता उच्च रहेको, लिङ्गगत आधारमा हेर्दा छात्राहरूको पहिचानात्मक शब्द भण्डार क्षमता सन्तोषजनक देखिएको जस्ता निष्कर्षहरू उक्त शोधमा प्रस्तुत गरिएको छ ।

भुसाल (२०६९) द्वारा कक्षा छमा अध्ययनरत विद्यार्थीको शब्द भण्डार क्षमताको अध्ययन शीर्षकमा नेपाली भाषा शिक्षा विभाग अन्तर्गत स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको पाठ्यांश प्रयोजनार्थ शोधपत्र तयार भएको देखिन्छ । क्षेत्रीय अध्ययन विधिमा आधारित भई काठमाडौं जिल्लाका कक्षा छमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको शब्द भण्डार क्षमताको पहिचान गर्नु, लिङ्ग र भाषिक पृष्ठभूमिका आधारमा विद्यार्थीहरूको शब्द भण्डार क्षमताको तुलना गर्नु, विद्यार्थीहरूको शब्द भण्डार क्षमता वृद्धि गर्ने उपाय पत्ता लगाउनु जस्ता उद्देश्य राखी शोधपत्र तयार गरिएको छ । सार्वजनिक शैक्षिक गुठीद्वारा सञ्चालित विद्यालयका कक्षा छमा अध्ययनरत छात्राहरूको शब्द भण्डार क्षमता सबल रहेको, नेपाली मातृभाषी विद्यार्थीहरूको शब्द भण्डार क्षमता उच्च रहेको, पहिचानात्मक क्षमता राम्रो रहेको जस्ता निष्कर्ष उक्त शोधमा प्रस्तुत गरिएको देखिन्छ ।

श्रेष्ठ (२०६९) द्वारा महोत्तरी जिल्लाका कक्षा नौमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको शब्द भण्डार क्षमताको तुलनात्मक अध्ययन शीर्षकमा नेपाली भाषा

शिक्षा विभाग अन्तर्गत स्नातकोत्तर दोस्रो वर्षको पाठ्यांश प्रयोजनार्थ शोध तयार भएको देखिन्छ । मूलतः क्षेत्रीय विधिमा आधारित भई महोत्तरी जिलामा कक्षा नौमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको शब्द भण्डार क्षमताको पहिचान गर्नु, छात्रा छात्रको शब्द भण्डार क्षमताको तुलनात्मक पहिचान गर्नु, नेपाली मातृभाषी र विमातृभाषी विद्यार्थीहरूका विच शब्द भण्डार क्षमताको तुलनात्मक अध्ययन गर्नु जस्ता उद्देश्यहरू राखेर उक्त शोध तयार गरिएको देखिन्छ । लिङ्गगत दृष्टिले हेर्दा सामुदायिक विद्यालयका तुलनामा संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको शब्द भण्डार क्षमता कमजोर रहेको र सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीहरूको शब्द भण्डार क्षमता सन्तोषजनक रहेको, नेपाली मातृभाषीको तुलनामा दास्रो भाषाका रूपमा नेपाली हुने विद्यार्थीहरूको शब्द भण्डार क्षमता कमजोर रहेको जस्ता निष्कर्षहरू उक्त शोधमा प्रस्तुत गरिएको छ ।

राई (२०७०) द्वारा *संस्थागत विद्यालयका कक्षा पाँचका विद्यार्थीहरूको नेपाली शब्द भण्डार क्षमताको अध्ययन* शीर्षकमा नेपाली भाषा शिक्षा विभाग अन्तर्गत स्नातकोत्तर दोस्रो वर्षको पाठ्यांश प्रयोजनार्थ शोध तयार भएको देखिन्छ । मूलतः क्षेत्रीय अध्ययन विधिमा आधारित यस शोधकार्यमा भोजपुर जिल्लाका ५ वटा संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको शब्द भण्डार क्षमताको जानकारी गराउनु, सामाजिक, आर्थिक, लैङ्गिक, भाषिक अवस्थाले नेपाली शब्द भण्डार विकासमा प्रभाव पार्नु, संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको क्षमता अब्बल र कमजोर हुनुका कारण पत्ता लगाउनु जस्ता उद्देश्यहरू रहेका छन् भने संस्थागत विद्यालयमा छात्राहरूको तुलनामा छात्रहरू सबल रहेको, नेपाली मातृभाषीका तुलनामा विमातृभाषी विद्यार्थीको शब्द भण्डार क्षमता कमजोर रहेको र ग्रामीण क्षेत्रका विद्यार्थीहरू भन्दा सहरी क्षेत्रका विद्यार्थीहरूको शब्द भण्डार क्षमता राम्रो रहेको निष्कर्ष प्रस्तुत गरिएको छ ।

फुयाँल (२०७१) द्वारा *काठमाडौँ जिल्लाका कक्षा आठमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको शब्द भण्डार क्षमताको तुलनात्मक अध्ययन* शीर्षकमा नेपाली भाषा शिक्षा विभाग अन्तर्गत स्नातकोत्तर दोस्रो वर्षको पाठ्यांश प्रयोजनार्थ शोध तयार भएको देखिन्छ । मूलतः क्षेत्रीय विधिमा आधारित भई काठमाडौँ जिलामा कक्षा आठमा

अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको शब्द भण्डार क्षमताको पहिचान गर्नु, छात्रा छात्रको शब्द भण्डार क्षमताको तुलनात्मक पहिचान गर्नु, नेपाली मातृभाषी र विमातृभाषी विद्यार्थीहरूका बिच शब्द भण्डार क्षमताको तुलनात्मक अध्ययन गर्नु जस्ता उद्देश्यहरू राखेर उक्त शोध तयार गरिएको देखिन्छ । सामुदायिक विद्यालयका तुलनामा संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको शब्द भण्डार क्षमता कमजोर रहेको र सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीहरूको शब्द भण्डार क्षमता सन्तोषजनक रहेको, नेपाली मातृभाषीको तुलनामा विमातृभाषी विद्यार्थीहरूको शब्द भण्डार क्षमता कमजोर रहेको जस्ता निष्कर्षहरू उक्त शोधमा प्रस्तुत गरिएको छ ।

पुनरावलोकनको उपादेयता

समीक्षा गरिएका पूर्व साहित्यले प्रस्तुत शोधलाई आवश्यक पूर्वज्ञान प्रदान गरी मार्गनिर्देशन गरेका छन् । अधिकारी (२०६०) र पौडेल (२०६९) को शोधपत्रले प्रस्तुत शोधलाई छात्र छात्रामा हुने शब्द भण्डार क्षमतामा देखिने अन्तरलाई छुट्याउन सहयोग पुऱ्याएको छ । ढुङ्गेल (२०६९) को शोधले सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका नेपाली मातृभाषी र विमातृभाषी विद्यार्थीका बिचमा हुने शब्द भण्डार क्षमताको तुलना गर्न सहयोग पुऱ्याएको छ । अर्याल (२०६७), श्रेष्ठ (२०६७), राई (२०७०), भुसाल (२०६९) र फुँयाल (२०७९) को शोधले विभिन्न वर्गका विद्यार्थीहरूको शब्द भण्डार क्षमता फरक हुने कारणहरूको खोजी गर्न सहयोग पुऱ्याएको छ । त्यसरी नै विभिन्न सैद्धान्तिक सामग्रीहरूको अध्ययनले शोधका लागि आवश्यक सामग्री उपलब्ध भएको छ ।

सैद्धान्तिक अवधारणा

शब्द भण्डारको परिचय

भाषा भनेको वर्ण रूप शब्द, पदावली, उपवाक्य र वाक्यहरूको एकीकृत रूप हो । यही एकीकृत रूपले कुनै सिङ्गो सङ्कथनको रूप धारणा गरेको हुन्छ र कुनै खास अभिव्यक्ति दिएर सम्प्रेषण गरेको हुन्छ । भाषाको आधारभूत अर्थयुक्त एकाई रूप हो । रूप रूप मिलेर शब्दको निर्माण भएको हुन्छ (शर्मा र पौडेल, २०६८ : १९७) । तसर्थ एक वा एकभन्दा बढी अक्षरहरूले बनेको रूपभन्दा माथिल्लो र पदावली भन्दा तल्लो स्वतन्त्र अर्थयुक्त सार्थक भाषिक एकाई नै शब्द हो । शब्द

भाषाको स्वतन्त्र एकाई हो । कुनै पनि भाषामा भएका त्यही शब्दहरूको समष्टि नै शब्द भण्डार हो । कुनै पनि भाषा भन्नासाथ त्यहाँ शब्दहरू नै अगाडि आउँछन् । शब्दहरू बिना भाषिक व्यवहार असम्भव हुन्छ । भाषिक व्यवहारका क्रममा व्यक्तिले जति पनि शब्दहरू प्रयोग गर्छन् ती सबै शब्दहरू उक्त भाषाका शब्द भण्डार हुन् । शब्द बिना त्यसभन्दा माथिल्लो भाषिक एकाईहरू नबन्ने भएकाले शब्दहरूलाई भाषाको आत्मा मान्न सकिन्छ । शब्द भण्डारले कुनै पनि व्यक्तिमा निहित शब्द क्षमतालाई जनाउँछ । भाषा र शब्द भन्नाले नड र मासुजस्तै एक अर्कासँग सम्बन्धित हुन्छन् । भाषा बिना शब्दको कुनै अर्थ हुँदैन र कल्पना गर्न पनि सकिँदैन ।

मानिसले जति धेरै शब्दहरू जान्दछन् उनीहरू भाषामा त्यति नै पोख्त हुँदै जान्छन् । मानिसमा जति पनि ज्ञान र अनुभव बढ्दै जान्छ त्यति नै उसको शब्द भण्डार पनि गहन हुँदै जान्छ र अझ नयाँ नयाँ शब्दहरूको आवश्यकता पर्दै जान्छ । भाषाका शब्दहरू यति धेरै हुन्छन् कि जस्तै मै हुँ भन्ने विद्वानले पनि आफ्ना भाषाका सम्पूर्ण शब्दहरू जानेका हुँदैनन् (शर्मा र पौडेल, २०६८ : १९८) । शब्द भण्डार यस्तो पूर्वावश्यक सर्त हो जसको धेरैभन्दा धेरै जानकारी भाषा सिकाइका लागि हुन्छ । शब्द भण्डारको क्षेत्र अत्यन्त व्यापक र फराकिलो छ । अतः कुनै भाषामा पाइने, प्रयुक्त हुने यावत शब्दहरूको समूहलाई शब्द भण्डार भनिन्छ । कुनै पनि भाषाका वक्ताहरूले प्रयोग गर्ने सार्थक र निरर्थक जुनसुकै शब्दहरू जति पनि ती शब्दहरू नै त्यस भाषाका शब्द भण्डार हुन् । शब्द भण्डारलाई कुनै पनि भाषाका शब्दहरूको समग्र रूप समष्टि समूह वा शब्द ढुकुटीका रूपमा चिनिन्छ ।

शब्द भण्डारको सैद्धान्तिक अवधारणा

यस परिच्छेदमा शब्द भण्डारको सैद्धान्तिक अवधारणा शीर्षक अन्तर्गत शब्द भण्डारको परिचय, नेपाली भाषा, नेपाली भाषाको शब्द भण्डार, शब्द भण्डारको स्रोत, शब्द भण्डारको वर्गीकरण महत्त्व, भाषा पाठ्यपुस्तकमा शब्द भण्डारको स्थान र छनोट तथा स्तरका दृष्टिले शब्द भण्डारको विश्लेषण आदि जस्ता उपशीर्षकहरूको चर्चा गरिएको छ ।

नेपाली भाषाको शब्द भण्डार

शब्द भाषाको स्वतन्त्र एकाइ हो । शब्द बिना भाषाको कुनै अर्थ सम्भव हुँदैन । भाषामा अन्तर्निहित यही शब्दहरूको समष्टिगत रूप नै शब्द भण्डार हो । शब्द भण्डार प्रत्येक भाषामा रहन्छ । त्यसैले नेपाली भाषामा पनि प्रयोग हुने शब्दहरूको समूह वा शब्द ढुकुटीलाई नेपाली भाषाको शब्द भण्डार भनिन्छ । यही शब्दहरूको प्रयोगद्वारा नेपालीहरूले आफ्नो भाषिक व्यवहार चलाउने गर्दछन् ।

नेपाली भाषाको शब्द भण्डारभित्र नेपाली भाषाको आफ्नै मौलिक शब्दहरूका साथै अन्य भाषाबाट आएका शब्दहरू पनि पर्दछन् । यी शब्दहरू नेपाली भाषाका शब्दकोशहरूमा पनि सङ्कलित छन् । यिनै शब्दकोशमा संग्रहित वास्तविक शब्दहरूलाई र नेपाली शब्दकोशमा पर्ने छुटे पनि नेपाली जनजिब्रोमा प्रचलित शब्दहरू सहितको समष्टिलाई नेपाली भाषाको शब्द भण्डार भनिन्छ । वास्तवमा नेपाली भाषामा आजसम्म समेटिएका र प्रयोग भएका शब्दहरूको समष्टि भण्डार नै नेपाली शब्द भण्डार हो ।

परिवर्तनशील समाजसँगै भाषाको पनि परिवर्तन हुनु आवश्यक छ । परिवर्तित समाज अनुकूल भाषा परिवर्तन नभएमा उक्त भाषाका वक्ताहरू अन्य भाषातर्फ आकर्षित हुन थाल्छन् र उक्त भाषा लोप भई भाषिक मृत्यु हुने सम्भावना हुन्छ । जुन भाषाले धेरै स्रोतबाट शब्द सापटी लिएको हुन्छ त्यही भाषा चाहिँ शक्तिशाली हुन्छ र त्यही भाषामा भाषिक सङ्कट पनि पर्दैन । समयसँगै नयाँ नयाँ शब्दहरूलाई भाषामा समावेश गराउँदै जानु पर्दछ । विज्ञान र प्रविधिको विकाससँगै नेपाली भाषाको शब्दभण्डार पनि निकै सम्पन्न भइसकेको पाइन्छ ।

समयसँगै नेपालीहरूको अन्य भाषाका व्यक्तिहरूसँग सम्पर्क बढ्दै जाँदा नेपाली भाषाका शब्द भण्डारमा अन्य स्रोतबाट शब्दहरू थपिँदै आएको पाइन्छ । आजको बदलिँदो परिस्थिति, विश्वव्यापीकरण र अन्तर्राष्ट्रिय सम्बन्धका साथै सूचना र प्रविधिको तीव्रतर विकासले गर्दा पनि नेपाली भाषाका शब्द भण्डारमा प्रशस्त नयाँ शब्दहरू भित्रिएका छन् । यस्तो प्रक्रिया नेपाली भाषामा मात्र नभएर सबै जीवन्त भाषामा विद्यमान रहेको पाइन्छ ।

संसारमा बोलचालमा रहेका सबै भाषाका शब्द भण्डार यसरी नै सुसम्पन्न हुँदै आएको देखिन्छ । जुन भाषाले अन्य भाषाको शब्दहरूलाई आफ्नो भाषिक व्यवस्थापनभित्र सुहाउँदो र मिल्दो किसिमले समाहित गर्न सक्दैन, त्यो भाषा शब्द भण्डारका दृष्टिले सम्बृद्ध बन्न सक्दैन । त्यसैले हरेक भाषाले अन्य भाषाबाट शब्द सापटी लिएर आफ्नो अभिव्यक्ति क्षमतालाई विस्तारित तुल्याएको पाइन्छ । नेपाली भाषामा पनि स्वदेशी र विदेशी स्रोतबाट प्रशस्तै शब्दहरू आएका छन् जसले गर्दा नेपाली भाषाको शब्द भण्डार सम्बृद्ध बन्न पुगेको छ ।

नेपाली भाषाको जन्म संस्कृत भाषाबाट भएकाले संस्कृत भाषाकै अनगिन्ती शब्दहरू लिएर नेपाली भाषा सम्बृद्ध बनाइएको छ । संस्कृत बाहेक अन्य भाषाबाट आएका शब्दले पनि नेपाली भाषाको शब्द भण्डार सुसम्पन्न भएको छ । विज्ञान र प्रविधि, शिक्षा र सञ्चारको विकाससँगै नेपाली शब्द भण्डारमा पनि वृद्धि भएको कुरा हालको नेपाली भाषाको शब्द भण्डारको अध्ययनबाट थाहा पाउन सकिन्छ । यसरी आफ्नै मौलिक शब्दहरूद्वारा वा अन्य स्रोतबाट लिएरै भए पनि नेपाली भाषाका शब्दहरू दिनानुदिन बढ्दो क्रममा छन् र नेपाली भाषाका ती सबै शब्दहरूको समूह, समष्टि वा ढुकुटी नै नेपाली भाषाको शब्द भण्डार हो ।

शब्द भण्डारको स्रोत

भाषाको आधारभूत र स्वतन्त्र एकाई शब्द हो भने भाषामा भएका शब्दहरूको समष्टिगत रूप शब्द भण्डार हो । शब्दभण्डारलाई शब्द ढुकुटी पनि मानिन्छ । नेपाली भाषाको शब्द भण्डार भनेको पनि नेपाली भाषामा भएका सम्पूर्ण शब्दहरूको भण्डार वा ढुकुटी हो । शब्द भण्डारलाई भाषाको वैभव मान्न सकिन्छ ।

कुनै पनि भाषाको विकासमा शब्दको केन्द्रीय भूमिका रहन्छ । कुनै पनि व्यक्तिसँग जति धेरै शब्द भण्डार छ, त्यति धेरै उसले भाषामा परिपक्वता हासिल गर्दछ । कुनै पनि भाषाको शब्द भण्डार जीवनमा सिकिने निरन्तर प्रक्रिया हो । यो असीमित हुन्छ । मानिसको ज्ञान र अनुभवको वृद्धिसँगै शब्द भण्डारको पनि विकास हुन्छ । व्यक्तिमा ज्ञानको विस्तार जे जति हुँदै जान्छ, सोही अनुरूप भाषिक व्यवहारमा नयाँ शब्दको आवश्यकता पर्दछ । कतिपय स्थितिमा पुराना शब्दहरूको अर्थ विस्तारका साथ प्रयोग गरिने हुन्छन् । विषय तथा सन्दर्भगत विविधीकरणका साथै व्यक्तिले

प्रयोग गर्ने शब्द भण्डार भर्नागिदै जाने हुँदा यसलाई मानिसले जीवनपर्यन्त सिक्दै गइरहेको हुन्छ । शब्द भण्डार भाषाको त्यस्तो महत्त्वपूर्ण पक्ष हो जसको अभावमा भाषिक व्यवहार असम्भव हुन्छ ।

नेपाली भाषाका शब्दहरूको प्रमुख स्रोत संस्कृत भाषा हो । संस्कृतबाट अनगिन्ती शब्दहरू लिएर नेपाली भाषाको शब्द भण्डार सुसम्पन्न बनेको छ । संस्कृत बाहेक विभिन्न राष्ट्रिय भाषा तथा विदेशी भाषाबाट आएका शब्दहरूले पनि नेपाली शब्द भण्डार भरिएको छ र त्यति मात्र नभएर शिक्षा, सञ्चार, विज्ञान र प्रविधिको विकास सँगसँगै नयाँ खालका शब्दहरू पनि नेपाली भाषाको शब्द भण्डारमा थपिँदै गएका छन् ।

शब्द भण्डारको वर्गीकरण

शब्द भण्डारमा रहेका सम्पूर्ण शब्दहरूलाई विभिन्न वर्गमा छुट्याउनुलाई शब्दको वर्गीकरण भनिन्छ । शब्दहरूको वर्गीकरणले शब्द भण्डार र शब्द प्रयोगलाई व्यवस्थित बनाउँछ । शब्द स्वतन्त्र रूपमा प्रयोग हुने भाषाको सानो अर्थपूर्ण एकाई हो । शब्द व्याकरण व्यवस्थाको केन्द्रीय एकाई पनि भएकाले यसले रूपदेखि वाक्यसम्मलाई व्यवस्थित गर्ने काम गर्दछ । नेपाली भाषाको शब्द भण्डार भन्नाले नेपाली भाषामा भएका सम्पूर्ण शब्दहरूको भण्डार भन्ने बुझिन्छ । शब्द भण्डारलाई शब्दकोशभित्र सङ्ग्रहित गरिएको हुन्छ ।

नेपाली भाषामा प्रयोग गरिने शब्दहरूका विभिन्न आधारहरू रहेका छन् । शब्द वर्गीकरण गर्ने क्रममा भाषाशास्त्री तथा विद्वानहरू विचमा मतैक्यता भने पाइँदैन तर पनि शब्द निर्माण प्रक्रिया, शब्दको स्रोत र तिनले गर्ने कार्य वा कोशीय अर्थका अतिरिक्त व्याकरणिक अर्थ समेत विचार गरी शब्दको वर्गीकरण गरिन्छ । विद्वानहरूले शब्दको वर्गीकरणका सम्बन्धमा अघि सारेका आधारहरू निम्नानुसार छन् :

हेमाङ्गराज अधिकारीले शब्द वर्गीकरणका पाँच आधारहरू उल्लेख गरेको पाइन्छ :

(क) परम्परागत व्याकरणका आधारमा

परम्परागत व्याकरणमा शब्दहरूलाई नाम, सर्वनाम, विशेषण, क्रिया, क्रियायोगी, संयोजक, विस्मयाधिबोधक र निपात गरी सामान्यतः आठ वर्गमा विभाजन गरिएको छ ।

(ख) रूपात्मक आधारमा

रूपात्मक आधारमा शब्दलाई अविकारी (रूप परिवर्तन नहुने) र विकारी (रूप परिवर्तन हुने) गरी दुई वर्गमा विभाजन गरिएको छ ।

(ग) कार्यगत आधारमा

कार्यगत आधारमा शब्दहरूलाई नाम वर्ग, क्रिया वर्ग र अव्यय वर्ग गरी तीन वर्गमा विभाजन गरिएको छ ।

(घ) कोशीय आधारमा

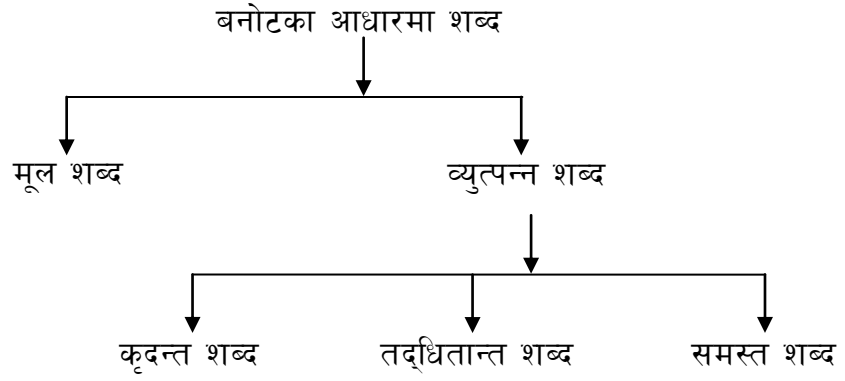
कोशीय आधारमा शब्दहरूलाई नाम, विशेषण, क्रिया, क्रियायोगी गरी चार वर्गमा विभाजन गरिएको छ ।

(ङ) संरचनागत आधारमा

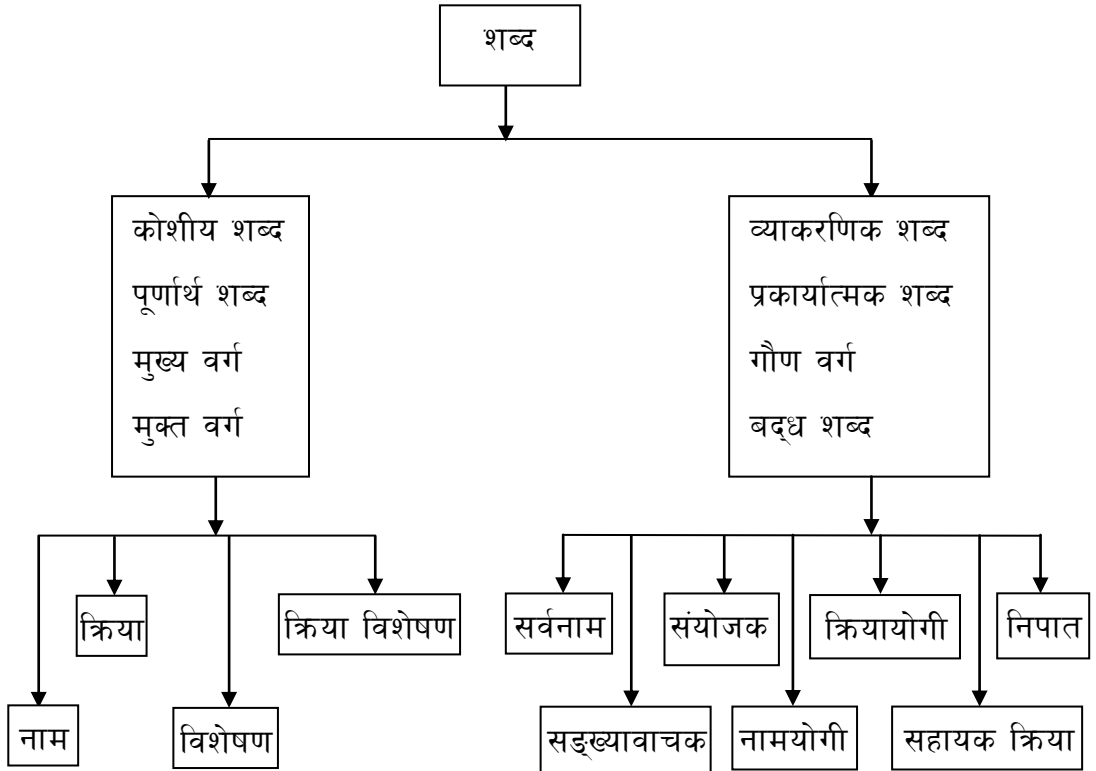
संरचनागत आधारमा शब्दलाई सर्वनाम, नामयोगी, संयोजक, निपात र विस्मयाधिबोधक गरी पाँच वर्गमा विभाजन गरेका छन् ।

शब्द वर्गीकरणका निम्न ५ आधारहरू रहेका छन् । ती हुन् स्रोत, व्युत्पत्ति, रचना, कार्य र अर्थ (शर्मा, २०६१ : ५६) । उनले स्रोतका आधारमा शब्दलाई मौलिक आगन्तुक गरी २ वर्गमा विभाजन गरेका छन् । रचनाका आधारमा व्युत्पन्न र मूल वा अव्युत्पन्न गरी शब्दका २ वर्ग देखाएका छन् । कार्यका आधारमा नाम, सर्वनाम, विशेषण, क्रिया विशेषण, नामयोगी, संयोजक, विस्मयवाचक र निपात गरी नेपाली भाषाका शब्दहरूलाई ९ वर्गमा विभाजन गरेका छन् ।

सोमनाथ सिग्दयालले शब्दको निर्माण प्रक्रियाका आधारमा हेर्दा देखा पर्ने शब्द समष्टिलाई बनोटगत आधारमा यसरी प्रस्तुत गरेका छन् :

चूडामणि बन्धुले भाषिक व्याख्याका लागि कोशीय र कार्यमूलक शब्दका बिचको विभेद छुट्याउने क्रममा आफ्नो वर्गीकरणलाई यस्तो आरेखमा प्रस्तुत गरेका छन् :

(भण्डारी, २०६० : ४९)

पारसमणि भण्डारीले विद्यावारिधि तहको आफ्नो शोधपत्रमा नेपाली भाषाको शब्द भण्डारलाई स्रोतगत, पदवर्ग, कोशीय प्रविष्टि र संरचनागत वा वनोट गरी ४ आधारमा वर्गीकरण गरेका छन् (भण्डारी, २०६० : ७०) । स्रोतगत दृष्टिले तत्सम, तद्भव र आगन्तुक गरी ३ वर्गमा विभाजन गरेका छन् । पदवर्गका दृष्टिले नाम, सर्वनाम, विशेषण, क्रिया, क्रिया विशेषण, संयोजक, नामयोगी, विस्मयादिबोधक र

निपात पर्दछन् । त्यसै गरी शैक्षणिक दृष्टिकोणबाट पनि सक्रिय, निष्क्रिय, आधारभूत, श्रव्य, पाठ्य, कथ्य र लेखन जस्ता विभिन्न प्रकारका शब्द भण्डारको वर्गीकरण गर्न सकिने कुरा उल्लेख गरेका छन् ।

त्यस्तै डा. दुर्गाप्रसाद दाहालले शब्दको वर्गीकरण गर्ने प्रमुख आधार स्रोत, बनोट, कार्य, अर्थ र प्रयोग रहेको उल्लेख गरेका छन् ।

- क) स्रोतका आधारमा : मौलिक र आगन्तुक
- ख) बनोटका आधारमा : मूल र व्युत्पन्न
- ग) कार्यका आधारमा : नाम, सर्वनाम, विशेषण, क्रिया र अव्यय
- घ) कार्यका आधारमा: अनेकार्थी, श्रुतिसमभिन्नार्थी, पर्यायवाची र विपरितार्थी
- ङ) प्रयोगका आधारमा : सामान्य र विशिष्ट

यसरी नेपाली भाषाको शब्द भण्डारलाई विभिन्न आधारमा वर्गीकरण गरे तापनि सामान्यतया व्युत्पत्ति, स्रोत र कार्यका आधारमा वर्गीकरण गर्न सकिन्छ । त्यस्तै स्रोतका आधारमा तत्सम, तद्भव र आगन्तुक गरी ३ प्रकारका शब्दहरू हुन्छन् भने कार्यका आधारमा नाम, सर्वनाम, विशेषण क्रिया र अव्यय गरी वर्गीकरण गर्न सकिन्छ ।

छनोट स्तरणका दृष्टिले शब्द भण्डार

छान्नु वा चयन गर्नु छनोट हो भने छानिएका वा चयन गरिएका कुराहरूलाई स्तरअनुसार मिलाएर राख्नु स्तरण हो । शब्द भण्डारलाई आवश्यक र उपयुक्त शब्द सङ्कलन गरी सूचीबद्ध गर्नु छनोट हो भने छनोट गरिएका शब्दहरूलाई बालबालिकाको स्तर र भाषिक पृष्ठभूमि अनुकूल मनोवैज्ञानिक र शिक्षणीय दृष्टिले क्रम निर्धारण गरी स्तरीकृत गर्दै लानु स्तरण हो ।

सामान्य भाषिक व्यवहारका निमित्त व्यक्तिलाई सीमित शब्द भण्डार भए पुग्छ । भाषिक विशिष्टता हासिल गर्ने गराउने सन्दर्भमा मात्र विशेष शब्दहरू सिक्नु सिकाउनु पर्ने हुन्छ । शब्द भण्डारको क्षेत्र अत्यन्त फराकिलो हुने भएकोले आवश्यकताअनुसारका शब्द छनोट गरी पठनपाठनलाई योजनाबद्ध र व्यवस्थित गराउनु जरुरी हुन्छ । विमातृभाषी विद्यार्थीहरूलाई आधारभूत शब्द भण्डारसँग

परिचित तुल्याउन र आधारभूत ज्ञान हासिल गरिसकेका मातृभाषी र विमातृभाषी विद्यार्थीहरूलाई भाषिक विशिष्टता हासिल गराउनु पर्ने हुन्छ । यी सबैका निम्ति भाषाको शब्द भण्डारबाट प्रयोजन अनुकूलका शब्द छनोट गर्नु अनिवार्य हुन्छ (ढकाल, २०६४ : ५९) । साना कक्षाहरूमा बालबालिकाहरूकै स्तर र योग्यताअनुरूपका आधारभूत शब्द समावेश गर्नुपर्दछ भने कक्षाको स्तर बढ्दै जाँदा आधारभूत शब्द भण्डारको स्तरबाट स्वीकृत गर्दै भाषा सिकाइका सिद्धान्तअनुरूप क्रमिक रूपमा स्तरण गर्दै जानु पर्दछ ।

विद्यार्थीहरूको भाषिक पृष्ठभूमि र स्तरको हेक्का नराखी छनोट भएका शब्द विद्यार्थीहरूलाई अनावश्यक बोझ हुन सक्छ (ढकाल, २०६४ : ५९) । स्तरअनुरूप शब्द भण्डारको विकास गर्ने भन्दैमा विद्यार्थीहरूको क्षमताभन्दा बाहिरका शब्दहरू समावेश गराउँदा त्यसको पुनरावृत्तिमा ख्याल गर्नु पर्दछ ।

व्यवस्थित र वैज्ञानिक ढङ्गले शब्दहरूको छनोट र स्तरण नहुँदा शिक्षण सिकाइ असहज र अन्योलपूर्ण भई सिकाइ प्रभावकारी हुँदैन । बालबालिकाहरूलाई सिकाउन कठिन हुने, यदि केही गरी सिकीहाले पनि छिट्टै बिसर्ने र विभिन्न त्रुटि देखा पर्ने हुनसक्छ । त्यसैले विद्यार्थीहरूको कक्षा बढ्दै जाँदा ८० प्रतिशत पुरानै शब्दहरू दोहोरिने र २० प्रतिशत नयाँ शब्दहरू थप्न आवश्यक छ ।

यसरी भाषा शिक्षणको लागि भाषा पाठ्यपुस्तक जस्तो महत्त्वपूर्ण सामग्रीमा शब्द भण्डारको छनोट गर्दा आवृत्ति, विस्तरण, प्राप्यता, व्यापन र शैक्षणिक तथा मनोवैज्ञानिक जस्ता शब्द भण्डार छनोटका सामान्य तथा विशिष्ट आधारहरूलाई ख्याल गर्नुपर्ने हुन्छ । कस्ता शब्दको छनोट गर्ने, कति आवृत्ति गर्ने र कसरी त्यसलाई स्तरण गर्ने भन्ने कुरामा भाषा पाठ्यपुस्तक निर्माता सचेत हुनु आवश्यक छ । सचेततापूर्वक शब्द भण्डारको छनोट र स्तरण गरिएको भाषा पाठ्यपुस्तक सम्पूर्ण दृष्टिले उपयुक्त ठहर्दछ ।

अध्याय तिन

अध्ययन विधि र प्रक्रिया

अनुसन्धान ढाँचा

प्रस्तुत अनुसन्धानका लागि गुणात्मक र सङ्ख्यात्मक ढाँचाको कार्यविधि अपनाइएको छ । अध्ययनको क्रममा वर्णनात्मक, व्याख्यात्मक प्रक्रिया अपनाई गुणात्मक ढाँचाबाट विश्लेषणात्मक विधि प्रयोग गरी अनुसन्धान गरिएको छ ।

जनसङ्ख्या र नमुना

जनसङ्ख्या

प्रस्तुत अध्ययनका लागि भापा जिल्लाभित्र सञ्चालित सामुदायिक तथा संस्थागत विद्यालयहरूमा कक्षा छमा अध्ययन गर्ने सम्पूर्ण विद्यार्थीहरूलाई पूर्ण जनसङ्ख्याको रूपमा लिइएको छ ।

नमुना

प्रस्तुत अध्ययनलाई सम्पन्न गर्नका लागि भापा जिल्लाका १७ वटा स्रोतकेन्द्रहरूमध्ये दुर्गापुर स्रोतकेन्द्रको छनोट गरी उक्त स्रोतकेन्द्रभित्र सञ्चालित निम्न माध्यमिक तह सञ्चालन गरेका विद्यालयहरूमध्ये ५ वटा सामुदायिक र ५ वटा संस्थागत विद्यालयमा कक्षा छमा अध्ययनरत प्रत्येक विद्यालयबाट १० जनाका दरले जम्मा १०० जना विद्यार्थीहरूलाई नमुनाको रूपमा लिइएको छ ।

नमुना छनोट विधि

प्रस्तुत अध्ययनका लागि भापा जिल्लाका १७ वटा स्रोतकेन्द्रहरूमध्ये दुर्गापुर स्रोतकेन्द्रलाई सम्भावनायुक्त नमुना छनोट विधिबाट छनोट गरिएको छ । छनोट भएको स्रोतकेन्द्रभित्र सञ्चालित सामुदायिक एवम् संस्थागत विद्यालयहरूमध्ये ५ वटा सामुदायिक र ५ वटा संस्थागत विद्यालयहरू एवम् प्रत्येक विद्यालयबाट १० जना कक्षा छमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरू सम्भावनायुक्त नमुना छनोट विधिबाट छनोट गरिएको छ ।

अनुसन्धानका साधनहरू

क. अभिलेख अध्ययन

प्रस्तुत अध्ययनका लागि तथ्याङ्क सङ्कलन गर्न अनुसन्धान साधनका रूपमा अभिलेख अध्ययनलाई लिइएको छ । शब्द भण्डार क्षमता सम्बन्धमा उपलब्ध हुने लेख, रचना, शोध वा अन्य कृतिहरूको समेत अध्ययन गरी अनुसन्धानलाई अगाडि बढाइएको छ ।

ख. प्रयोगात्मक अभ्यास

नमुना छनोटमा परेका विद्यार्थीहरूको शब्द भण्डार क्षमताको परीक्षण गर्नका लागि प्रश्नपत्र बनाई उक्त प्रश्नपत्र विद्यार्थीहरूलाई उपलब्ध गराइएको छ । विद्यार्थीहरूलाई उक्त प्रश्नपत्रको उत्तर लेख्न लगाई संस्थागत र सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीको, मातृभाषी र विमातृभाषी विद्यार्थीको, छात्र र छात्राको शब्द भण्डार क्षमता सम्बन्धी विश्लेषण गरिएको छ ।

ग. प्रत्यक्ष अवलोकन

शोधकर्ता स्वयम् अध्ययन क्षेत्रमा नमुना विद्यालयहरूमा गई विद्यार्थीहरूको शब्द भण्डार क्षमता सम्बन्धमा अवलोकन गरी अध्ययनलाई अगाडि बढाइएको छ ।

साधनको वैधता

प्रश्नपत्र निर्माण भइसकेपछि सर्वप्रथम विशेषज्ञहरूको राय लिई आवश्यक संसोधन र सम्पादन गरिएको छ । विभिन्न विद्यालयका २० जना विद्यार्थीहरूबाट उक्त प्रश्नहरूको विश्लेषण गरी हेर्दा अनुकूल कठिनाइस्तर तथा विभेददर्शी सूचक पाइएका प्रश्नहरू समावेश गरिएको छ र अन्य हटाई प्रश्नहरूलाई अन्तिम रूप दिइएको छ ।

तथ्याङ्क सङ्कलन प्रक्रिया

अध्ययनका लागि तथ्याङ्क सङ्कलन गर्ने क्रममा अध्ययन क्षेत्रमा शोधकर्ता स्वयम् उपस्थित भई प्रत्यक्ष सम्पर्क र भेटघाट गरिएको छ । अध्ययनको विषयवस्तु र औचित्य बारेमा स्पष्ट पारी आफ्नो धारणा र आफूले प्राप्त गरेको जानकारी प्रदान

गरिदिन नमुना छनोटमा परेका विद्यार्थीहरूसँग आग्रह गरिएको छ र नमुना जनसङ्ख्यालाई प्रयोगात्मक अभ्यासमा सङ्लग्न हुन लगाई तथ्याङ्क सङ्कलन गरिएको छ ।

तथ्याङ्क विश्लेषण प्रक्रिया

प्राप्त तथ्याङ्कलाई तालिकीकरण गरी प्रस्तुत गरिएको छ र त्यसको व्याख्या विश्लेषणको लागि मध्यमान, मानक विचलन र जेड टेष्टको प्रयोगद्वारा प्रतिनिधि नमुनामा समाविष्ट विद्यार्थीहरूमध्ये उक्त मध्यमानभन्दा कति प्रतिशत माथि र तल छन् भनेर गणना गरिएको छ । अध्ययनमा समाविष्ट चलहरूको विद्यालयगत, लिङ्गगत र भाषिक पृष्ठभूमिगत आधारमा समेत तुलना गरी विश्लेषण गरिएको छ । उक्त परीक्षणका सूत्रहरू निम्नअनुसार छन् :

मध्यमान

$$\bar{X} = \frac{\sum fx}{N}$$

\bar{X} = मध्यमान

Σ = योगफल

f = आवृत्ति

x = प्राप्ताङ्क

N = विद्यार्थी सङ्ख्या

मानक विचलन

$$\sigma = \sqrt{\frac{\sum fx^2 - \frac{(\sum fx)^2}{N}}{N}}$$

σ = मानक विचलन

Σ = योगफल

ff = आवृत्ति

xx = प्राप्ताङ्क

NN = विद्यार्थी सङ्ख्या

जेड परीक्षण

$$Z = \frac{\bar{X}_1 - \bar{X}_2}{\sqrt{\frac{s_1^2}{N_1} + \frac{s_2^2}{N_2}}}$$

$Z = 'z'$ मान

$\bar{X}_1 =$ पहिलो समूहको मध्यमान

$\bar{X}_2 =$ दोस्रो समूहको प्रमाण विचलन

$s_1 =$ पहिलो समूहको प्रमाण विचलन

$s_2 =$ दोस्रो समूहको प्रमाण विचलन

$N_1 =$ पहिलो समूहको जम्मा सङ्ख्या

$N_2 =$ दोस्रो समूहको जम्मा सङ्ख्या

अध्याय चार

परिणाम छलफल र विश्लेषण

प्रस्तुत शोधपत्र कक्षा छमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको शब्द भण्डार क्षमताको अध्ययनमा केन्द्रित रहेको छ जसमा भ्वापा जिल्लाका कक्षा छमा अध्ययनरत सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको शब्द भण्डार क्षमताको विभिन्न आधारमा तुलनात्मक अध्ययन विश्लेषण गरिएको छ । अध्ययनबमोजिम भ्वापा जिल्लाका पाँचवटा सामुदायिक र पाँचवटा संस्थागत विद्यालयका १०/१० गरी जम्मा १०० जना विद्यार्थीहरू छनोट गरेर उनीहरूबाट तथ्याङ्क सङ्कलन गरी तथ्याङ्कलाई साङ्ख्यिकीय विश्लेषण गरिएको छ । व्याख्या र विश्लेषणका लागि मध्यमान, मानक विचलन, जेड परीक्षण जस्ता साङ्ख्यिकीको केही नमुना परिशिष्टमा राखिएको छ । व्याख्या विश्लेषणको विस्तृत विवरण निम्नानुसार प्रस्तुत गरिएको छ :

विद्यार्थीहरूको शब्द भण्डार क्षमताको स्थिति

विद्यार्थीहरूलाई सोधिएका उत्पादनात्मक र पहिचानात्मक जम्मा ५० वटा प्रश्नहरूलाई आधारमा मानेर त्यसबाट प्राप्त प्राप्ताङ्कलाई विभिन्न समूहहरूमा विभाजन गरी उनीहरूको समग्र क्षमताको विश्लेषण निम्नानुसार प्रस्तुत गरिएको छ :

तालिका ४.१ : शब्द भण्डार क्षमताको समग्र स्थिति

विद्यालय	मध्यमान	मानक विचलन	मध्यमानभन्दा माथि		मध्यमानभन्दा तल	
			सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत
सामुदायिक	३३.७२	७.००	३०	६०	२०	४०
संस्थागत	३४.३६	६.५२	२२	४४	२८	५६

स्रोत : प्रयोगात्मक परीक्षण, २०७२

उपर्युक्त तालिका अनुसार प्रतिनिधि नमुना सामुदायिक विद्यालयका ५० र संस्थागत विद्यालयका ५० जना विद्यार्थी लिइएको छ । समग्रताका दृष्टिले सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीको मध्यमान ३३.७२ रहेको छ । मध्यमानभन्दा माथिको सङ्ख्या ३० र तलको २० रहेको छ भने विद्यार्थीहरूको शब्द भण्डार क्षमता एकरूपता नरहेको मानक विचलन ७.०० हुनुले स्पष्ट पार्दछ । त्यसैले संस्थागत

विद्यालयका विद्यार्थीको मध्यमान ३४.३६ रहेको छ । मध्यमानभन्दा माथिको सङ्ख्या २२ र तलको सङ्ख्या २८ रहेको छ भने मानक विचलन ६.५२ रहेको छ । यसरी हेर्दा सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीको मध्यमानमाथि ६० प्रतिशत विद्यार्थी पर्नुले पनि सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीको शब्द भण्डार क्षमता सन्तोषजनक रहेको पाइन्छ ।

तालिका ४.२ : मध्यमानका दृष्टिले शब्द भण्डार क्षमताका विभिन्न समूहको स्थिति

विद्यालय	विद्यार्थी	मध्यमान समूहगत		मध्यमानभन्दा माथि		मध्यमानभन्दा तल	
		सङ्ख्या	सङ्ख्या	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत
सामुदायिक	छात्र	३३.७२	२५	१२	४८	१३	५२
	छात्रा		२५	१८	७२	७	२८
संस्थागत	छात्र	३४.३६	२५	१०	४०	१५	६०
	छात्रा		२५	१४	५६	११	४४

स्रोत : प्रयोगात्मक परीक्षण, २०७२

प्रस्तुत तालिकामा सामुदायिक विद्यालयका ५० जना विद्यार्थी समावेश छन् भने मध्यमान ३३.७२ रहेको छ । त्यस्तै संस्थागत विद्यालयका ५० जना विद्यार्थी समावेश छन् भने मध्यमान ३४.३६ रहेको छ । यसैका आधारमा विभिन्न समूहको शब्द भण्डार क्षमताको विश्लेषण गरिएको छ । लिङ्गगत आधारमा सामुदायिक विद्यालयका २५ जना छात्र र २५ छात्रा सहभागी थिए । सामुदायिक विद्यालयको मध्यमान ३३.७२ रहेको छ । त्यस्तै संस्थागत विद्यालयका २५ जना छात्र र २५ जना छात्रा सहभागी थिए । संस्थागत विद्यालयको मध्यमान ३४.३६ रहेको छ । सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयको मध्यमानलाई आधार बनाएर छात्रको विश्लेषण गर्दा सामुदायिक विद्यालयतर्फ १२ जना अर्थात ४८ प्रतिशत विद्यार्थी मध्यमानभन्दा माथि र १३ जना अर्थात ५२ प्रतिशत विद्यार्थी मध्यमानभन्दा तल रहेका छन् । त्यस्तै संस्थागत विद्यालयतर्फ १० जना अर्थात ४० प्रतिशत विद्यार्थी मध्यमानभन्दा माथि र १५ जना अर्थात ६० प्रतिशत विद्यार्थी मध्यमानभन्दा तल रहेका छन् । यसरी हेर्दा सामुदायिक विद्यालयको छात्रहरूको शब्द भण्डार क्षमता संस्थागत विद्यालयका छात्रहरूको शब्द भण्डार क्षमताभन्दा राम्रो देखिन्छ ।

लिङ्गगत आधारमा अध्ययनका लागि सामुदायिक विद्यालयका २५ जना र संस्थागत विद्यालयका २५ जना छात्रा सहभागी गराइएको थियो । सामुदायिक विद्यालयका छात्राहरू १८ अर्थात ७२ प्रतिशत मध्यमानभन्दा माथि र ७ जना अर्थात २८ प्रतिशत मध्यमानभन्दा तल रहेका छन् । संस्थागत विद्यालयका १४ अर्थात ५६ प्रतिशत मध्यमानभन्दा माथि र ११ अर्थात ४४ प्रतिशत मध्यमानभन्दा तल देखिन्छन् । यस तथ्यलाई हेर्दा संस्थागत विद्यालयका छात्राहरू मध्यमानभन्दा केही प्रतिशत नजिक देखिन्छन् भने सामुदायिक विद्यालयका छात्राहरूको शब्द भण्डार क्षमतामा ठूलो अन्तर देखिन्छ । सामुदायिक विद्यालयका बहुसङ्ख्यक विद्यार्थीहरू मध्यमानभन्दा माथि र अल्पसङ्ख्यक विद्यार्थीहरू मध्यमानभन्दा तल देखिनुले सामुदायिक विद्यालयका छात्राहरूको शब्द भण्डार क्षमता उच्च रहेको छ ।

तालिका ४.३ : नेपाली मातृभाषी र विमातृभाषी विद्यार्थीहरूको शब्द भण्डार क्षमताको स्थिति

विद्यालय	विद्यार्थी	मध्यमान	समूह		मध्यमानभन्दा माथि प्रतिशत	मध्यमानभन्दा तल	
			सङ्ख्या	सङ्ख्या		सङ्ख्या	प्रतिशत
सामुदायिक	मातृभाषी	३३.७२	२९	२०	६८.९६	९	३१.०४
	विमातृभाषी		२१	१०	४७.६२	११	५२.३८
संस्थागत	मातृभाषी	३४.३६	२८	१३	४६.४२	१५	५३.५८
	विमातृभाषी		२२	९	४०.९०	१३	५९.१०

स्रोत : प्रयोगात्मक परीक्षण, २०७२

भाषिक पृष्ठभूमिका दृष्टिले नेपाली मातृभाषी र नेपाली विमातृभाषी विद्यार्थीहरूलाई अध्ययनमा समावेश गराइएको थियो । सामुदायिक विद्यालयका नेपाली मातृभाषी विद्यार्थीहरू २९ जना सहभागी थिए । संस्थागत विद्यालयका नेपाली मातृभाषी विद्यार्थी २८ जना सहभागी गराइएका थिए । सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीहरूको समग्र मध्यमान ३३.७२ लाई आधार मान्दा २० जना अर्थात ६८.९६ प्रतिशत मध्यमानभन्दा माथि र ९ जना अर्थात ३१.०४ प्रतिशत मध्यमानभन्दा तल रहेका छन् । संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको समग्र मध्यमान ३४.३६ लाई आधार मान्दा १३ जना अर्थात ४६.४२ प्रतिशत विद्यार्थीहरू

मध्यमानभन्दा माथि १५ जना अर्थात ५३.५८ प्रतिशत विद्यार्थीहरू मध्यमानभन्दा तल रहेका छन् । उक्त तथ्यलाई हेर्दा सामुदायिक विद्यालयका बहुसङ्ख्यक विद्यार्थीहरू मध्यमानभन्दा माथि र अल्पसङ्ख्यक विद्यार्थीहरू मध्यमानभन्दा तल रहेका छन् । संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको मध्यमानभन्दा माथि र तल ज्यादै ठूलो अन्तर देखिँदैन । यसरी हेर्दा सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीहरू ठूलो सङ्ख्यामा मध्यमानभन्दा माथि हुनुले नेपाली मातृभाषी विद्यार्थीहरू कमजोर देखिन्छन् ।

नेपाली विमातृभाषी विद्यार्थीहरूलाई पनि अध्ययनमा समावेश गराइएको छ । सामुदायिक विद्यालयका २९ र संस्थागत विद्यालयका २८ जना विद्यार्थीहरूलाई प्रतिनिधि नमुना मानिएको थियो । सामुदायिक विद्यालयका नेपाली विमातृभाषी विद्यार्थीहरूलाई समग्र मध्यमान ३३.७२ लाई आधार मानेर हेर्दा १० जना अर्थात ४७.६२ प्रतिशत विद्यार्थीहरू मध्यमानभन्दा माथि र ११ जना अर्थात ५२.३८ प्रतिशत विद्यार्थीहरू मध्यमानभन्दा तल रहेका छन् । संस्थागत विद्यालयका नेपाली विमातृभाषी विद्यार्थीहरूलाई समग्र मध्यमान ३४.३६ लाई आधार मानेर हेर्दा ९ जना अर्थात ४०.९० प्रतिशत विद्यार्थीहरू मध्यमानभन्दा माथि र १३ अर्थात ५९.१० प्रतिशत विद्यार्थीहरू मध्यमानभन्दा तल रहेका छन् । माथिको तथ्याङ्कलाई हेर्दा सामुदायिक विद्यालयका नेपाली विमातृभाषी विद्यार्थीहरू बहुसङ्ख्यक मध्यमानभन्दा माथि र केही सङ्ख्या तल रहेको देखिन्छ । नेपाली विमातृभाषी विद्यार्थी मध्यमानभन्दा तल र माथि उस्तै देखिन्छन् । संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरू नेपाली मातृभाषी र विमातृभाषीमा मध्यमानभन्दा बढी हुनेमा मध्यमानभन्दा बढी हुनेको सङ्ख्या कम र मध्यमानभन्दा कम ल्याउनेको सङ्ख्या बढी हुनुले संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको शब्द भण्डार क्षमतामा कमजोर देखिन्छ ।

यसरी हेर्दा नेपाली विमातृभाषी विद्यार्थीहरूको शब्द भण्डार क्षमता संस्थागत विद्यालयका भन्दा सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीहरूको सन्तोषप्रद देखिन्छ । नेपाली भाषालाई दोस्रो भाषाका रूपमा संस्थागत विद्यालयमा अङ्ग्रेजी भाषाप्रतिको भुकाव हुनसक्छ ।

विद्यार्थीहरूले प्राप्त गरेको प्राप्ताङ्क विवरण

कक्षा छमा अध्ययनरत सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको शब्द भण्डार क्षमताको तुलनात्मक अध्ययनका लागि भापा जिल्लाबाट प्रतिनिधित्व हुने गरी पाँचवटा सामुदायिक विद्यालयबाट ५० जान र पाँचवटा संस्थागत विद्यालयबाट ५० जना गरी जम्मा १०० जना विद्यार्थीहरूलाई प्रतिनिधि नमुनाको रूपमा छनोट गरिएको छ । विद्यार्थीहरूले प्राप्त गरेका प्राप्ताङ्कलाई १०/१० को अन्तरमा श्रेणीबद्ध गरी विश्लेषण गरिएको छ जसलाई तल तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका ४.४ : सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीहरूले प्राप्त गरेको प्राप्ताङ्क विवरण

प्राप्ताङ्क	१०-१९	२०-२९	३०-३९	४०-४९
विद्यार्थी सङ्ख्या	२	९	२९	१०
प्रतिशत	४	१८	५८	२०

स्रोत : प्रयोगात्मक परीक्षण, २०७२

प्रस्तुत तालिकामा ५० जना विद्यार्थीहरूलाई नमुनाका रूपमा छनोट गरिएको छ जसमा विद्यार्थीहरूलाई ५० पूर्णाङ्कको परीक्षा लिइएको थियो । प्राप्त परिणामअनुसार १० देखि १९ सम्म अङ्क ल्याउने विद्यार्थी २ जना (४%), २० देखि २९ अङ्क ल्याउने विद्यार्थी ९ जना (१८%), ३० देखि २९ सम्म अङ्क ल्याउने विद्यार्थी २९ जना (५८%) र ४० देखि ४९ सम्म अङ्क ल्याउने विद्यार्थी १० जना (२०%) पाइएको छ ।

तालिका ४.५: संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूले प्राप्त गरेको प्राप्ताङ्क विवरण

प्राप्ताङ्क	१०-१९	२०-२९	३०-३९	४०-४९
विद्यार्थी सङ्ख्या	-	१४	२२	१४
प्रतिशत	-	२८	४४	२८

स्रोत : प्रयोगात्मक परीक्षण, २०७२

प्रस्तुत तालिकामा संस्थागत विद्यालयका ५० जना विद्यार्थीहरूले प्राप्त गरेको प्राप्ताङ्कलाई प्रस्तुत गरिएको छ । तालिकाअनुसार १० देखि १९ सम्म अङ्क ल्याउने विद्यार्थी सङ्ख्या छैनन् । त्यसै गरी २० देखि २९ भित्र १४ जना (२८%), ३० देखि २९ सम्म २२ जना (४४%) र ४० देखि ४९ सम्म १४ जना (२८%) रहेका छन् । समग्रमा सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूले प्राप्त गरेको प्राप्ताङ्कलाई हेर्दा ५० पूर्णाङ्कको परीक्षामा सामुदायिक विद्यालयका २ जना विद्यार्थी फेल भएका छन् भने ४८ जना विद्यार्थीहरू पास भएका छन् । संस्थागत विद्यालयका शतप्रतिशत विद्यार्थीहरू पास भएका छन् । यसरी हेर्दा संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको शब्द भण्डार क्षमता राम्रो देखियो । यसरी संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको मध्यमान सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीहरूले प्राप्त गरेको प्राप्ताङ्कको मध्यमानभन्दा राम्रो छ ।

पहिचानात्मक तथा उत्पादनात्मक शब्द भण्डार क्षमताको समग्र स्थिति

यस शीर्षकमा विद्यार्थीहरूको पहिचानात्मक र उत्पादनात्मक शब्द भण्डार क्षमताको विश्लेषण गरिएको छ । जम्मा समग्र ५० ओटा प्रश्नहरूमध्ये २० ओटा पहिचानात्मक र ३० ओटा उत्पादनात्मक प्रकृतिका प्रश्नहरू समावेश छन् । जसलाई परिशिष्टमा राखिएको छ । यहाँ सोधिएका पहिचानात्मक र उत्पादनात्मक प्रश्नहरूबाट प्राप्त अङ्कलाई छुट्टा छुट्टै राखी त्यसका आधारमा विभिन्न समूहको समग्र पहिचानात्मक र उत्पादनात्मक शब्द भण्डार क्षमताको विश्लेषण गरिएका छन् ।

तालिका ४.६: पहिचानात्मक शब्द भण्डार क्षमताको समग्र स्थिति

विद्यालय	मध्यमान	मानक	मध्यमानभन्दा माथि	मध्यमानभन्दा तल
		विचलन	सङ्ख्या प्रतिशत	सङ्ख्या प्रतिशत
सामुदायिक	१४.७६	३.०	३० ६०	२० ४०
संस्थागत	१४.७८	२.८२	२२ ४४	२८ ५६

स्रोत : प्रयोगात्मक परीक्षण, २०७२

माथिको तालिका अनुसार पहिचानात्मक शब्द भण्डार क्षमता पहिचान गर्न प्रतिनिधि नमुना छनोट स्वरूप सामुदायिक विद्यालयका ५० जना विद्यार्थी लिइएको थियो सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीहरूको पहिचानात्मक शब्द भण्डारको मात्रा

मध्यमान १४.७६ र मानक विचलन ३.० रहेको छ । मध्यमानलाई आधार बनाउँदा ३० जना (६०%) विद्यार्थीहरू मध्यमानभन्दा माथि र २० जना (४०%) विद्यार्थीहरू मध्यमानभन्दा तल रहेका छन् । त्यस्तै संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको पहिचानात्मक शब्द भण्डारको मात्रालाई आधार मान्दा मध्यमान १४.७६ र मानक विचलन २.८२ रहेको छ । त्यसको मध्यमानलाई आधार मानेर विश्लेषण गर्दा २२ जना (४४%) विद्यार्थी मध्यमानभन्दा माथि र २८ जना (५६%) विद्यार्थी मध्यमानभन्दा तल रहेका छन् । यसरी हेर्दा संस्थागत विद्यालयभन्दा सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीको पहिचानात्मक शब्द भण्डार राम्रो देखिन्छ । यस कुरालाई माथिको तालिकामा भएको सामुदायिक विद्यालय र संस्थागत विद्यालयको मध्यमान र मानक विचलनले प्रमाणित गर्दछ ।

तालिका ४.७ : पहिचानात्मक शब्द भण्डार क्षमतामा विभिन्न समूहहरूको स्थिति

विद्यालय	मध्यमान समूह	समूहगत सङ्ख्या	मध्यमानभन्दा माथि सङ्ख्या	प्रतिशत	मध्यमानभन्दा तल सङ्ख्या	प्रतिशत
सामुदायिक	१४.७६					
लिङ्ग	छात्र	२५	११	४४	१४	५६
	छात्रा	२५	१९	७६	६	२४
भाषिक	मातृभाषी	२९	१८	६२.०६	११	३७.९३
पृष्ठभूमि	विमातृभाषी	२१	१२	५७.१४	९	४२.८५
संस्थागत	१४.७८					
लिङ्ग	छात्र	२५	९	३६	१६	६४
	छात्रा	२५	१३	५२	१२	४८
भाषिक	मातृभाषी	२८	१४	५०	१४	५०
पृष्ठभूमि	विमातृभाषी	२२	८	३६.३६	१४	६३.६३

स्रोत : प्रयोगात्मक परीक्षण, २०७२

लिङ्गगत दृष्टिले सामुदायिक विद्यालय र संस्थागत विद्यालयका २५/२५ जना छात्रलाई प्रतिनिधि नमुना रूपमा छनोट गरिएको छ । पहिचानात्मक शब्द भण्डारको समग्र मध्यमान सामुदायिक विद्यालयको १४.७६ र संस्थागत विद्यालयको

१४.७८ लाई आधार मानिएको छ । सामुदायिक विद्यालयका छात्रहरू तर्फ ११ जना अर्थात् ४४ प्रतिशत मध्यमानभन्दा माथि र १४ जना (५६%) मध्यमानभन्दा तल रहेका छन् । त्यसै गरी संस्थागत विद्यालयका छात्र तर्फ ९ जना (३६%) विद्यार्थी मध्यमानभन्दा माथि र १६ जना (६४%) विद्यार्थी मध्यमानभन्दा तल रहेका छन् । सामुदायिक विद्यालयका छात्रा तर्फ १९ जना (७६%) मध्यमानभन्दा माथि र ६ जना (२४%) विद्यार्थी मध्यमानभन्दा तल रहेका छन् । त्यसै गरी संस्थागत विद्यालयका छात्रा तर्फ १३ जना (५२%) मध्यमानभन्दा माथि र १२ जना (४८%) मध्यमानभन्दा तल रहेका छन् । उक्त तत्याङ्कबाट सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका छात्रहरूभन्दा छात्राहरूको मध्यमानभन्दा माथिको सङ्ख्या बढी रहेकाले छात्रहरूको भन्दा छात्राहरूको पहिचानात्मक शब्द भण्डार क्षमता राम्रो भएको प्रष्ट देखिन्छ भने दुवै विद्यालयका छात्रहरू कमजोर देखिन्छन् । त्यसै गरी संस्थागत विद्यालयका छात्रहरू भन्दा सामुदायिक विद्यालयका छात्रहरूको पहिचानात्मक शब्द भण्डार क्षमता राम्रा रहेको देखिन्छ ।

भाषिक पृष्ठभूमिका दृष्टिले नेपाली मातृभाषी र नेपाली विमातृभाषी विद्यार्थीहरू सामुदायिक विद्यालयका ५० जना र संस्थागत विद्यालयका ५० जना विद्यार्थीहरूलाई नमुना प्रतिनिधिका रूपमा छनोट गरिएको थियो । पहिचानात्मक शब्द भण्डारको सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीको मध्यमान १४.७६ लाई आधार मानेर विश्लेषण गर्दा नेपाली मातृभाषी विद्यार्थी सङ्ख्या २९ जना समावेश थिए । उक्त मध्ये १८ जना (६२.०६%) विद्यार्थी मध्यमानभन्दा माथि र ११ जना (३७.९३%) विद्यार्थी मध्यमानभन्दा तल रहेका छन् । सामुदायिक विद्यालयका नेपाली विमातृभाषी जम्मा २१ जना रहेका छन् जसमध्ये १२ जना (५७.१४%) मध्यमानभन्दा माथि र ९ जना (४२.८५%) विद्यार्थी मध्यमानभन्दा तल रहेका छन् ।

पहिचानात्मक शब्द भण्डारको संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीको मध्यमान १४.७६ लाई आधार मानेर विश्लेषण गर्दा नेपाली मातृभाषी २८ जना मध्ये १४ जना (५०%) मध्यमानभन्दा माथि र १४ जना (५०%) मध्यमानभन्दा तल रहेका छन् । त्यसै गरी नेपाली विमातृभाषी २२ मध्ये ८ जना (३६.३६%) मध्यमानभन्दा माथि र १४ जना (६३.६३%) मध्यमानभन्दा तल रहेका छन् ।

उक्त तथ्याङ्कलाई हेर्दा सामुदायिक विद्यालयका नेपाली विमातृभाषी भन्दा नेपाली मातृभाषी विद्यार्थी मध्यमानभन्दा बढी रहेका छन् । संस्थागत विद्यालयका विमातृभाषी विद्यार्थीभन्दा नेपाली मातृभाषी विद्यार्थीको मध्यमानभन्दा माथि हुनेको सङ्ख्या बढी रहेको छ । यसरी हेर्दा सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयको नेपाली विमातृभाषी विद्यार्थीभन्दा मातृभाषी विद्यार्थीको पहिचानात्मक शब्द भण्डार क्षमता राम्रो रहेको पाइयो ।

तालिका ४.८ : उत्पादनात्मक शब्द भण्डार क्षमताको समग्र स्थिति

विद्यालय	मध्यमान	मानक विचलन	मध्यमानभन्दा माथि		मध्यमानभन्दा तल	
			सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत
सामुदायिक	१८.९६	४.५५	३१	६२	१९	३८
संस्थागत	१९.५८	४.३९	२५	५०	२५	५०

स्रोत : प्रयोगात्मक परीक्षण, २०७२

उत्पादनात्मक शब्द भण्डार क्षमताको तुलना गर्नका लागि सामुदायिक विद्यालयका ५० जना र संस्थागत विद्यालयका ५० जना गरी १०० जना विद्यार्थीलाई नमुनाका रूपमा छनोट गरिएको छ । सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयको विद्यार्थीको समग्र मध्यमान छुट्टा छुट्टै निकालेर त्यस आधारमा विश्लेषण गर्दा विद्यार्थीहरूको उत्पादनात्मक शब्द भण्डार क्षमतामा निम्नलिखित अवस्था रहेको पाइन्छ ।

माथिको तालिका अनुसार उत्पादनात्मक शब्द भण्डार क्षमता पहिचान गर्न प्रतिनिधि नमुनाबाट सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीहरूको उत्पादनात्मक शब्द भण्डारको मात्र मध्यमान १८.९६ मानक विचलन ४.५५ रहेको छ । मध्यमानलाई आधार बनाउँदा ३१ जना (६२%) विद्यार्थीहरू मध्यमानभन्दा माथि र १९ जना (३८%) मध्यमानभन्दा तल रहेका छन् । यसरी हेर्दा सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीहरूको उत्पादनात्मक शब्द भण्डार क्षमता राम्रो रहेको देखिन्छ । त्यस्तै संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको उत्पादनात्मक शब्द भण्डार क्षमताको मध्यमान १९.५८ र मानक विचलन ४.३९ रहेको छ । त्यसको मध्यमानलाई आधार बनाएर विश्लेषण गर्दा २५ जना (५०%) मध्यमानभन्दा माथि र २५ जना (५०%)

मध्यमानभन्दा तल रहेका छन् । यसरी हेर्दा संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको उत्पादनात्मक शब्द भण्डार क्षमताभन्दा सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीको राम्रो रहेको देखिन्छ ।

तालिका ४.९ : उत्पादनात्मक शब्द भण्डार क्षमतामा विभिन्न समूहको स्थिति

विद्यालय	मध्यमान समूह	समूहगत सङ्ख्या	मध्यमानभन्दा माथि सङ्ख्या	प्रतिशत	मध्यमानभन्दा तल सङ्ख्या	प्रतिशत
सामुदायिक	१८.९६					
लिङ्ग	छात्र	२५	१३	५२	१२	४८
	छात्रा	२५	१८	७२	७	२८
भाषिक	मातृभाषी	२९	२१	७२.४१	८	२७.५८
पृष्ठभूमि	विमातृभाषी	२१	१०	४७.६१	११	५२.३८
संस्थागत	१९.५८					
लिङ्ग	छात्र	२५	११	४४	१४	५६
	छात्रा	२५	१४	५६	११	४४
भाषिक	मातृभाषी	२८	१४	५०	१४	५०
पृष्ठभूमि	विमातृभाषी	२२	११	५०	११	५०

स्रोत : प्रयोगात्मक परीक्षण, २०७२

उत्पादनात्मक शब्द भण्डार क्षमताको तुलना गर्नका लागि सामुदायिक विद्यालयको ५० जना र संस्थागत विद्यालयको ५० जना गरी जम्मा १०० जना नमुना प्रतिनिधि विद्यार्थी छनोट गरिएको छ । सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयको विद्यार्थीका समग्र मध्यमान र मानक विचलन छुट्टा छुट्टै निकालेर त्यसका आधारमा विश्लेषण गर्दा विभिन्न समूहका विद्यार्थीहरूको उत्पादनात्मक शब्द भण्डार सामर्थ्यमा निम्नलिखित तथ्यहरू रहेको पाइन्छ ।

लिङ्गगत दृष्टिले छात्र सामुदायिक विद्यालयका २५ र संस्थागत विद्यालयका २५ जना लिइएको पाइन्छ । सामुदायिक विद्यालयको मध्यमान १८.९६ र संस्थागत विद्यालयको मध्यमान १९.५८ लाई आधार मानिएको छ । सामुदायिक विद्यालयका छात्रा तर्फ १३ जना (५२%) मध्यमानभन्दा माथि र १२ जना (४८%)

मध्यमानभन्दा तल रहेका छन् । संस्थागत विद्यायका छात्रतर्फ ११ जना (४४%) मध्यमानभन्दा माथि र १४ जना (५६%) मध्यमानभन्दा तल रहेका छन् । यसै गरी सामुदायिक विद्यालयका छात्रातर्फ १८ जना (७२%) मध्यमानभन्दा माथि र ७ जना (२८%) मध्यमानभन्दा तल रहेका छन् । त्यसै गरी संस्थागत विद्यालयका छात्रातर्फ १४ जना (५६%) मध्यमानभन्दा माथि र ११ जना (४४%) मध्यमानभन्दा तल रहेका छन् । उक्त तथ्याङ्कलाई हेर्दा सामुदायिक विद्यालयका छात्र भन्दा छात्रा मध्यमानभन्दा माथि हुने धेरै रहेका छन् । समग्रमा संस्थागत विद्यालयका भन्दा उत्पादनात्मक शब्द भण्डार क्षमतामा सामुदायिक विद्यालयका छात्र/छात्राको राम्रो पाइयो ।

भाषिक पृष्ठभूमिका दृष्टिले नेपाली मातृभाषी २९ र नेपाली विमातृभाषी २१ जना गरी सामुदायिक विद्यालयका ५० जना विद्यार्थी समावेश गरिएको थियो । त्यसै गरी नेपाली मातृभाषी २८ जना र नेपाली विमातृभाषी २२ जना गरी ५० जना विद्यार्थी संस्थागत विद्यालयका प्रतिनिधि नमुनाका रूपमा छनोट गरिएको छ । सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीहरूको उत्पादनात्मक शब्द भण्डार क्षमताको मध्यमान १८.९६ लाई आधार मानेर विश्लेषण गर्दा नेपाली मातृभाषी २९ जना मध्ये २१ जना अर्थात् ७२.४१ प्रतिशत मध्यमानभन्दा माथि र ८ जना अर्थात् २७.५८ प्रतिशत विद्यार्थी मध्यमानभन्दा तल रहेका छन् । संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीको उत्पादनात्मक शब्द भण्डार क्षमताको समग्र मध्यमान १९.५८ लाई आधार मानेर विश्लेषण गर्दा नेपाली मातृभाषी २८ जनामध्ये मध्यमानभन्दा माथि १४ जना अर्थात् ५० प्रतिशत र मध्यमानभन्दा तल १४ जना अर्थात् ५० प्रतिशत रहेका छन् । नेपाली विमातृभाषी सामुदायिक विद्यालयका २१ जना विद्यार्थी समावेश गरिएको थियो । मध्यमान १८.९६ लाई आधार मान्दा १० जना अर्थात् ४७.६१ प्रतिशत विद्यार्थीहरू मध्यमानभन्दा माथि र ११ जना अर्थात् ५२.३८ प्रतिशत मध्यमान भन्दा तल रहेका छन् । त्यसै गरी नेपाली विमातृभाषी संस्थागत विद्यालयका २२ जना विद्यार्थीहरू समावेश छन् । संस्थागत विद्यालयाका विद्यार्थीहरूको मध्यमान १९.५८ लाई आधार मान्दा ११ जना अर्थात् ५० प्रतिशत मध्यमानभन्दा माथि र ११ जना अर्थात् ५० प्रतिशत मध्यमानभन्दा तल रहेका छन् ।

उक्त तथ्याङ्कले उत्पादनात्मक शब्द भण्डारमा नेपाली मातृभाषी विद्यार्थीहरूमा सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीहरू मध्यमानभन्दा माथि र तलमा अन्तर देखिएको छ । त्यसकारण मध्यमानभन्दा माथि ल्याउनेको सङ्ख्या बढी भएकोले सामुदायिक विद्यालयका नेपाली मातृभाषी विद्यार्थी राम्रो देखिन्छ । सामुदायिक विद्यालयका नेपाली विमातृभाषी विद्यार्थी भने मध्यमानभन्दा तल र माथि लगभग उस्तै देखिन्छन् । संस्थागत विद्यालयका नेपाली मातृभाषी र विमातृभाषीको सङ्ख्या उस्तै उस्तै देखिन्छ । सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीको उत्पादनात्मक शब्द भण्डार क्षमतामा सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थी अलि राम्रो रहेको कुरा माथिको तालिकाले प्रष्ट पारेको छ ।

शब्दभण्डार क्षमतामा विभिन्न समूहको तुलनात्मक स्थिति

अध्ययन क्षेत्रका नमुना छनोटमा परेका सामुदायिक तथा संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूमा सञ्चालन गरिएको प्रयोगात्मक परीक्षणबाट प्राप्त तथ्याङ्कको आधारमा विद्यार्थीहरूलाई विभिन्न समूहमा वर्गीकरण गरी तुलना गर्नका लागि निम्नानुसार प्रस्तुत गरी जेड परीक्षणद्वारा विश्लेषण गरिएको छ :

तालिका ४.१०: संस्थागत र सामुदायिक विद्यालयको तुलना

विद्यालय	मध्यमान	मानक विचलन	Z मान
सामुदायिक	३३.७२	७	०.४७
संस्थागत	३४.३६	६.५२	

स्रोत : प्रयोगात्मक परीक्षण, २०७२

माथिको तालिकामा सामुदायिक विद्यालयका ५० र संस्थागत विद्यालयका ५० जना विद्यार्थीलाई समावेश गरिएको छ । सामुदायिक विद्यालयको माध्यमान ३३.७२ मानक विचलन ७ रहेको छ भने संस्थागतको विद्यालयको मध्यमान ३४.३६ रहेको छ । मानक विचलन ६.५२ रहेको छ । उक्त तथ्याङ्कका आधारमा तुलनात्मक विश्लेषण गर्दा Z मान ०.५८ सार्थकतामा तालिकाको मध्यमान र परीक्षण गरी निकालिएको मानलाई तुलना गर्दा निकालिएको मान थोरै भएकाले सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीमा अन्तर नरहेको प्रमाणित हुन्छ ।

तालिका ४.११ : संस्थागत र सामुदायिक विद्यालयका छात्रहरूको तुलना

विद्यालय	मध्यमान	मानक विचलन	Z मान
सामुदायिक	३२.७२	७.०२	०.२९
संस्थागत	३३.२४	५.३	

स्रोत : प्रयोगात्मक परीक्षण, २०७२

प्रस्तुत तालिका मा सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका २५/२५ जना छात्रहरूलाई प्रतिनिधि नमुनाका रूपमा लिइएको थियो । सामुदायिक विद्यालयको मध्यमान ३२.७२ र मानक विचलन ७.०२ रहेको छ भने संस्थागत विद्यालयका छात्राहरूको मध्यमान ३३.२४ र मानक विचलन ५.३ रहेको छ । यस तथ्याङ्कीय सूचकलाई आधार मानी तुलना गर्दा Z मान ०.२९ सार्थकतामा तालिकाको मान र परीक्षण गरी निकालिएको मानभन्दा थोरै भएकोले लिङ्गगत दृष्टिले सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका छात्रहरूमा समग्र शब्द भण्डार क्षमतामा अन्तर देखिदैन ।

तालिका ४.१२ : सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका छात्राहरूको तुलना

विद्यालय	मध्यमान	मानक विचलन	Z मान
सामुदायिक	३५.१२	७.७२	०.२७
संस्थागत	३५.४८	७.१४	

स्रोत : प्रयोगात्मक परीक्षण, २०७२

प्रस्तुत तालिकामा लिङ्गगत दृष्टिले समग्र शब्द भण्डार क्षमताको तुलनाको लागि सामुदायिक विद्यालयबाट २५ जना विद्यार्थीलाई प्रतिनिधि नमुनाको रूपमा प्रस्तुत गरिएको छ । सामुदायिक विद्यालयका छात्राहरूको मध्यमान ३५.१२ र मानक विचलन ७.७२ रहेको छ भने संस्थागत विद्यालयका छात्राहरूको मध्यमान ३५.४५ र मानक विचलन ७.१४ रहेको छ । यस तथ्याङ्कलाई आधार मानी सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका छात्राहरूको समग्र शब्द भण्डार क्षमता तुलना गर्दा Z मान ०.२७ सार्थकतामा तालिकाको मान र परीक्षण गरी निकालिएको मानभन्दा कम भएकाले सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका छात्राहरूको समग्र शब्द भण्डार क्षमतामा कुनै भिन्नता छैन तर मध्यमानका आधारमा सामुदायिक विद्यालयका

छात्राहरूको भन्दा संस्थागत विद्यालयका छात्राहरूको मध्यमान राम्रो रहेको र मानक विचलन पनि कम विचलित रहेको प्रमाणित हुन्छ ।

तालिका ४.१३ : सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका नेपाली मातृभाषी विद्यार्थीहरूको तुलना

विद्यालय	मध्यमान	मानक विचलन	Z मान
सामुदायिक	३४.५८	५.६९	०.२७
संस्थागत	३५	६.००	

स्रोत : प्रयोगात्मक परीक्षण, २०७२

माथिको तालिकामा सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका नेपाली मातृभाषी विद्यार्थीहरूको समग्र शब्द भण्डार क्षमताको तुलना गरिएको छ । सामुदायिक विद्यालयमा अध्ययनरत २९ जना विद्यार्थी नमुनाका रूपमा लिइएको छ जसको मध्यमान ३४.५८ छ भने मानक विचलन ५.६९ रहेको छ । त्यसै गरी संस्थागत विद्यालयका नेपाली मातृभाषी २८ जना विद्यार्थी समावेश गरिएको छ । उनीहरूको मध्यमान ३५ र मानक विचलन ६.०० रहेको छ । त्यसै गरी दुवै समूह विचको Z मान ०.२७ रहेको छ । Z मान ०.०५ सार्थकतामा तालिकाको मान र परीक्षण गरी निकालिएको मानभन्दा कम रहेकोले सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको समग्र शब्द भण्डार क्षमतामा कुनै भिन्नता नरहेको प्रमाणित हुन्छ । तर पनि अध्ययनका आधारमा सामुदायिक विद्यालयका नेपाली मातृभाषी विद्यार्थीको समग्र शब्द भण्डारको मध्यमान संस्थागत विद्यालयको भन्दा राम्रो रहेको देखिन्छ ।

तालिका ४.१४ : सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका विमातृभाषी विद्यार्थीहरूको तुलना

विद्यालय	मध्यमान	मानक विचलन	Z मान
सामुदायिक	३२.५२	८.३७	०.४३
संस्थागत	३३.५४	७.०६	

स्रोत : प्रयोगात्मक परीक्षण, २०७२

माथिको तालिकामा सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका नेपाली विमातृभाषी विद्यार्थीहरूको समग्र शब्द भण्डार क्षमतालाई तुलना गर्नका लागि

सामुदायिक विद्यालयका २१ जना विद्यार्थीहरू समावेश गरिएको थियो जसको मध्यमान ३२.५२ र मानक विचलन ८.३६ रहेको छ । त्यसै गरी संस्थागत विद्यालयका २२ जना विद्यार्थीहरू रहेका थिए भने मध्यमान ३३.५४ र मानक विचलन ७.०६ रहेको थियो । उक्त तथ्याङ्कलाई आधार मानेर विश्लेषणला लागि Z परीक्षण गरेर हेर्दा समूहका बीचमा स्पष्ट भिन्नता रहेको देखिँदैन । जुन कुरा Z मान तालिकामा निर्दिष्ट तहमा ०.०५ सार्थक नभएबाट यो कुरा प्रमाणित भएको छ । तर मध्यमानले सामुदायिक विद्यालयमा अध्ययनरत नेपाली विमातृभाषी विद्यार्थीहरूको भन्दा संस्थागत विद्यालयमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको शब्द भण्डार क्षमता राम्रो रहेको देखिन्छ भने मानक विचलन सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीको भन्दा संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको कम छ । त्यसै गरी नेपाली विमातृभाषी विद्यार्थी सामुदायिक र संस्थागत दुवै विद्यालयका विद्यार्थीको ०.४३ रहेको हुँदा सार्थकता नै रहेको प्रमाणित हुन्छ ।

समग्र पहिचानात्मक शब्द भण्डार क्षमतामा सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको विभिन्न समूहमा तुलनात्मक स्थिति

तालिका ४.१५ : समग्र पहिचानात्मक शब्द भण्डार क्षमतामा सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको तुलना

विद्यालय	मध्यमान	मानक विचलन	Z मान
सामुदायिक	१४.७६	३.०२	०.०३
संस्थागत	१४.७८	२.८२	

स्रोत : प्रयोगात्मक परीक्षण, २०७२

माथिको तालिकामा पहिचानात्मक शब्द भण्डार क्षमताको तुलना गर्नका लागि सामुदायिक विद्यालयबाट ५० र संस्थागत विद्यालयबाट ५० गरी जम्मा १०० जना विद्यार्थीलाई नमुनाका रूपमा छनोट गरिएको छ जसमा सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीहरूको मध्यमान १४.७६ र मानक विचलन ३.०२ रहेको छ । त्यसै गरी संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको माध्यमान १४.७८ र मानक विचलन २.८२ रहेको छ । दुवै समूहको Z मान ०.०३ रहेको छ र उक्त तथ्याङ्कीय सूचकलाई आधार मानी विश्लेषण गर्न Z परीक्षण गरी हेर्दा दुवै समूहबीचमा स्पष्ट

भिन्नता नरहेको देखिन्छ जुन कुरा z मान तालिकामा निर्दिष्ट तहमा ०.०५ सार्थक नभएबाट प्रमाणित हुन जान्छ । तर मध्यमानले सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीभन्दा संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थी राम्रो देखिन्छन् भने मानक विचलन समेत संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीको कम रहेको छ ।

तालिका ४.१६ : लिङ्गगत दृष्टिले पहिचानात्मक शब्द भण्डार क्षमतामा सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका छात्रहरूको तुलना

विद्यालय	मध्यमान	मानक	z मान
सामुदायिक	१४	३.२	०.०९
संस्थागत	१३.९२	३.८१	

स्रोत : प्रयोगात्मक परीक्षण, २०७२

प्रस्तुत तालिकामा सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका २५/२५ जना छात्रहरूलाई नमुना विद्यार्थीका रूपमा छनोट गरिएको छ जसमा सामुदायिक विद्यालयका छात्रहरूको मध्यमान १४ र मानक विचलन ३.२ रहेको छ भने संस्थागत विद्यालयका छात्रहरूको मध्यमान १३.९२ र मानक विचलन ३.८१ रहेको छ । दुवै समूहको z मान -०.०९ रहेको छ । उक्त तथ्याङ्कीय सूचकलाई आधार मानेर विश्लेषणका लागि z परीक्षण गरेर हेर्दा ०.०५ को सार्थता नभएबाट सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयको पहिचानात्मक शब्द भण्डार क्षमतामा समानता रहेको पाइयो ।

तालिका ४.१७ : पहिचानात्मक शब्द भण्डार क्षमतामा सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका छात्रहरूको तुलना

विद्यालय	मध्यमान	मानक विचलन	z मान
सामुदायिक	१५.५२	४.९९	०.१०
संस्थागत	१५.६४	२.५६	

स्रोत : प्रयोगात्मक परीक्षण, २०७२

माथिको तालिका अनुसार सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका २५/२५ जना छात्रहरू नमुनाका रूपमा लिइएको छ । सामुदायिक विद्यालयका छात्रहरूको मध्यमान १५.५२ र मानक विचलन ४.९९ रहेको छ भने संस्थागत विद्यालयका छात्रहरूको मध्यमान १५.६४ र मानक विचलन २.५६ रहेको छ । दुवै समूहको

तथ्याङ्कलाई आधार बनाई विश्लेषण गर्दा सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका छात्राहरूको पहिचानात्मक शब्द भण्डार क्षमतामा समानता रहेको कुरा स्पष्ट हुन्छ । किनकी सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका छात्राहरूबिच z मान परीक्षणको तुलनात्मक स्थिति मा z मान ०.१० रहेको र उक्त मान ०.०५ तहको सार्थकता नभएकाले यो कुरा प्रमाणित भएको छ ।

तालिका ४.१८: भाषिक पृष्ठभूमिका दृष्टिले पहिचानात्मक शब्द भण्डार क्षमतामा सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको तुलना

विद्यालय	भाषिक पृष्ठभूमि	मध्यमान	मानक विचलन	z मान
सामुदायिक	मातृभाषी	१५.१३	२.५९	०.०१५
संस्थागत	विमातृभाषी	१५.१४	२.३६	

स्रोत : प्रयोगात्मक परीक्षण, २०७२

प्रस्तुत तालिकामा पहिलो भाषाका दृष्टिकोणले पहिचानात्मक क्षमता परीक्षण गर्न सामुदायिक विद्यालयका २९ जना र संस्थागत विद्यालयका २८ जना विद्यार्थीहरूलाई प्रतिनिधि नमुनाका रूपमा लिइएको छ । सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीको मध्यमान १५.१३ र मानक विचलन २.५९ रहेको छ । त्यस्तै गरी संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको मध्यमान १५.१४ र मानक विचलन २.३६ रहेको छ । उक्त तथ्याङ्कलाई आधार बनाई तुलना गर्दा सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका नेपाली मातृभाषी विद्यार्थीको z मान परीक्षण गर्दा ०.०१५ आएको र z मान ०.०५ तहमा सार्थक नरहेकाले सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका नेपाली मातृभाषी विद्यार्थीहरूको पहिचानात्मक शब्द भण्डार क्षमतामा कुनै भिन्नता नरहेको कुरा प्रष्ट हुन्छ ।

तालिका ४.१९ : भाषिक पृष्ठभूमिका दृष्टिले पहिचानात्मक शब्द भण्डार क्षमतामा सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीको तुलना

विद्यालय	मध्यमान	मानक विचलन	z मान
सामुदायिक	१४.२३	३.५६	०.१२
संस्थागत	१४.३६	३.२६	

स्रोत : प्रयोगात्मक परीक्षण, २०७२

माथिको तालिकामा भाषिक पृष्ठभूमिका दृष्टिले नेपाली विमातृभाषी विद्यार्थीहरूको पहिचानात्मक शब्द भण्डार क्षमता मापन गर्नका लागि सामुदायिक विद्यालयका २१ जना र संस्थागत विद्यालयका २२ जना विद्यार्थीहरू नमुना विद्यार्थीका रूपमा रहेका छन् । सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीहरूको मध्यमान र मानक विचलन क्रमशः १४.२३ र ३.५६ रहेको छ भने संस्थागत विद्यालयतर्फ क्रमशः १४.३६ र ३.२६ रहेको छ । उक्त तथ्याङ्कलाई आधार मानेर तुलनात्मक विश्लेषण गर्दा Z मान ०.१२ आएको र Z मान ०.०५ को तहमा सार्थक नभएबाट यो कुरा प्रमाणित हुन्छ कि भाषिक पृष्ठभूमिका आधारमा सामुदायिक विद्यालयका नेपाली विमातृभाषी विद्यार्थीहरू बिचमा स्पष्ट भिन्नता रहेको देखिन्छ । यसरी सामुदायिक विद्यालयका नेपाली विमातृभाषी विद्यार्थीभन्दा संस्थागत विद्यालयका नेपाली विमातृभाषी विद्यार्थी राम्रा देखिन्छन् ।

तालिका ४.२० : समग्र उत्पादनात्मक शब्द भण्डार क्षमतामा सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको तुलना

विद्यालय	मध्यमान	मानक विचलन	Z मान
सामुदायिक	१८.९६	४.५५	०.७०
संस्थागत	१९.५८	४.३९	

स्रोत : प्रयोगात्मक परीक्षण, २०७२

माथिको तालिकामा सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीहरूको उत्पादनात्मक शब्द भण्डार क्षमताको मध्यमान १८.९६ र मानक विचलन ४.५५ रहेको छ भने संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको मध्यमान १९.५८ र मानक विचलन ४.३९ रहेको छ । उक्त तथ्याङ्कलाई आधार मानी तुलनात्मक विश्लेषण गर्दा Z मान ०.७० निर्दिष्ट ०.०५ तहमा सार्थक नभएबाट सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको उत्पादनात्मक शब्द भण्डार क्षमतामा कुनै पनि अन्तर नरहेको पुष्टि हुन्छ ।

तालिका ४.२१ : लिङ्गगत दृष्टिले उत्पादनात्मक शब्द भण्डार क्षमतामा सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको तुलना

विद्यालय	मध्यमान	मानक विचलन	z मान
सामुदायिक	२१.४८	८.४२	१.१६
संस्थागत	१९.३२	३.९०	

स्रोत : प्रयोगात्मक परीक्षण, २०७२

प्रस्तुत तालिकाअनुसार सामुदायिक विद्यालयका छात्रहरूको मध्यमान २१.४८ र मानक विचलन ८.४२ रहेको छ भने संस्थागत विद्यालयका छात्रहरूको मध्यमान १९.३२ र मानक विचलन ३.९० रहेको छ । सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका छात्रहरूको बीचमा z मान परीक्षण गरी तुलना गरी विश्लेषण गर्दा उत्पादनात्मक शब्द भण्डार क्षमतामा समानता रहेको पाइयो जुन कुरा ०.०५ को तहको सार्थकता z मान १.१६ आएबाट प्रमाणित हुन्छ ।

तालिका ४.२२ : लिङ्गगत दृष्टिले उत्पादनात्मक शब्द भण्डार क्षमतामा सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका छात्राहरूको तुलना

विद्यालय	मध्यमान	मानक विचलन	z मान
सामुदायिक	१९.६	४.५१	०.१८
संस्थागत	१९.८४	४.८१	

स्रोत : प्रयोगात्मक परीक्षण, २०७२

उत्पादात्मक शब्द भण्डार क्षमतामा सामुदायिक विद्यालयका छात्राहरूको मध्यमान १९.६ र मानका विचलन ४.५१ रहेको छ भने संस्थागत विद्यालयका छात्राहरूको मध्यमान १९.८४ र मानक विचलन ४.८१ रहेको छ । दुवै समूहमा z मान ०.०५ तहमा सार्थक नभएको हुँदा सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको उत्पादनात्मक शब्द भण्डार क्षमतामा कुनै भिन्नता छैन ।

तालिका ४.२३ : भाषिक पृष्ठभूमिका दृष्टिले उत्पादनात्मक शब्द भण्डार क्षमतामा सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको तुलना

विद्यालय	मध्यमान	मानक विचलन	Z मान
सामुदायिक	१९.४४	३.९०	०.३७
संस्थागत	१९.८५	४.२८	

स्रोत : प्रयोगात्मक परीक्षण, २०७२

माथिको तालिकाअनुसार सामुदायिक विद्यालयका छात्राहरूको मध्यमान १९.४४ र मानक विचलन ३.९० रहेको छ भने संस्थागत विद्यालयका छात्राहरूको मध्यमान १९.८५ र मानक विचलन ४.२८ रहेको छ । यी दुवै विद्यालयका छात्राहरूको Z मान ०.३७ रहेको छ । Z मान ०.०५ निर्दिष्ट तहमा तुलना गर्दा ०.३७ सार्थकताको तहमा नरहेको हुँदा सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका नेपाली मातृभाषी छात्राहरूका विचमा भिन्नता नरहेको देखिन्छ । तर सामुदायिक विद्यालयका छात्राहरूकोभन्दा संस्थागत विद्यालयका छात्राहरूको मानक विचलन बढी रहेको हुँदा संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूमा असमानता रहेको पुष्टि हुन्छ ।

तालिका ४.२४ : सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका नेपाली विमातृभाषी विद्यार्थीहरूको उत्पादनात्मक शब्द भण्डार क्षमताको तुलना

विद्यालय	मध्यमान	मानक विचलन	Z मान
सामुदायिक	१८.२८	५.३०	०.६२
संस्थागत	१९.२२	४.५६	

स्रोत : प्रयोगात्मक परीक्षण, २०७२

माथिको तालिका अनुसार सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीहरूको मध्यमान १८.२८ र मानक विचलन ५.३० रहेको छ भने संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको मध्यमान १९.२२ र मानक विचलन ४.५६ रहेको छ । उक्त दुवै समूहका विद्यार्थीहरूको Z मान ०.६२ रहेको छ । यसरी भाषिक दृष्टिमा दोस्रो भाषा नेपाली बोल्ने विद्यार्थीहरू वीचमा कुनै भिन्नता नरहेको पुष्टि Z मान ०.०५ को सार्थकताको तहमा रहेको कारण प्रमाणित भएको छ ।

सारांश

यस अध्यायमा भाषा जिल्लाका कक्षा छमा अध्ययनरत पाँच सामुदायिक र पाँच संस्थागत विद्यालयका जम्मा सयजना विद्यार्थीहरू छनोट गरी उनीहरूबाट तथ्याङ्क सङ्कलन गरी जनसाङ्ख्यिकीय विश्लेषण गरिएको छ, विश्लेषणको लागि उनीहरूले प्राप्त गरेको प्राप्ताङ्कको मध्यमान, मानक विचलन र प्रतिशतको प्रयोग गरिएको छ । उक्त विश्लेषणबाट समग्र शब्द भण्डार क्षमता पूर्ण रूपमा सन्तोषजनक नरहेको निष्कर्ष प्राप्त भएको छ । सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको शब्द भण्डार क्षमता हेर्दा मध्यमानका दृष्टिले संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको शब्द भण्डार क्षमता राम्रो देखियो । छात्र र छात्राको शब्द भण्डार क्षमता हेर्दा सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीहरूमा छात्रभन्दा छात्राको शब्द भण्डार क्षमता राम्रो देखियो । संस्थागत विद्यालयका छात्रहरूको भन्दा छात्राहरूको शब्द भण्डार राम्रो देखिन्छ । सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका नेपाली मातृभाषी र विमातृभाषी विचको तुलना गर्दा मातृभाषी विद्यार्थीको शब्द भण्डार क्षमता राम्रो देखियो । पहिचानात्मक र उत्पादनात्मक शब्द भण्डार क्षमतालाई हेर्दा पहिचानात्मक शब्द भण्डार क्षमतामा विद्यार्थीहरूको उपलब्धि सन्तोषजनक देखिए तापनि उत्पादनात्मक शब्द भण्डार क्षमतामा विद्यार्थीहरू कमजोर देखिएका छन् । पहिचानात्मक क्षमतामा सामुदायिक विद्यालयका भन्दा संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरू अगाडि देखिन्छन् । त्यस्तै छात्र र छात्राहरूको तुलना गर्दा छात्रहरूको भन्दा छात्राहरूको शब्द भण्डार क्षमता राम्रो छ । यसरी नेपाली मातृभाषी र नेपाली विमातृभाषी विद्यार्थीहरूको पहिचानात्मक शब्द भण्डार क्षमता तुलना गर्दा मातृभाषी विद्यार्थीहरू राम्रा देखिन्छन् । उत्पादनात्मक शब्द भण्डार क्षमतामा संस्थागत विद्यालयका भन्दा सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीहरू राम्रा देखिन्छन् । छात्रा र छात्रको तुलना गर्दा छात्रहरूको भन्दा छात्राहरूको शब्द भण्डार क्षमता राम्रो देखिन्छ, भने नेपाली मातृभाषी र विमातृभाषी विद्यार्थीहरूको तुलना गर्दा नेपाली विमातृभाषीहरूको भन्दा मातृभाषीहरूको शब्द भण्डार क्षमता राम्रो देखिन्छ । संस्थागत विद्यालयका छात्रभन्दा छात्राको उत्पादनात्मक शब्द भण्डार क्षमता राम्रो देखियो र नेपाली मातृभाषी विद्यार्थी र विमातृभाषी विद्यार्थी विच समानता नै देखियो ।

अध्याय पाँच

उपसंहार

निष्कर्ष

भापा जिल्लाका कक्षा छमा अध्ययनरत पाँच सामुदायिक र पाँच संस्थागत विद्यालयका जम्मा सयजना विद्यार्थीहरू छनोट गरी उनीहरूबाट तथ्याङ्क सङ्कलन गरी जनसाङ्ख्यिकीय विश्लेषण गरिएको छ। विश्लेषणको लागि उनीहरूले प्राप्त गरेको प्राप्ताङ्कको मध्यमान, मानक विचलन र प्रतिशतको प्रयोग गरिएको छ। अध्ययनको निष्कर्षलाई निम्नानुसार प्रस्तुत गरिएको छ :

- क. समग्र शब्द भण्डार क्षमतामा सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको उपलब्धि मध्यमानलाई आधार बनाएर हेर्दा संस्थागत विद्यालयका बढी विद्यार्थीहरू मध्यमानभन्दा माथि रहेका छन्। यसरी हेर्दा संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको शब्द भण्डार क्षमता राम्रो रहेको छ।
- ख. समग्र शब्द भण्डार क्षमतालाई लिङ्गगत दृष्टिले सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका छात्रहरूको तुलना गर्दा संस्थागत विद्यालयका छात्रहरू भन्दा सामुदायिक विद्यालयका छात्रहरू उत्कृष्ट देखिन्छन्। मध्यमान भने संस्थागत विद्यालयको बढी रहेको छ। भाषिक पृष्ठभूमिका आधारमा हेर्दा नेपाली मातृभाषी सामुदायिक विद्यालयका बहुसङ्ख्यक विद्यार्थीहरू मध्यमानभन्दा माथि रहेका छन्। दोस्रो भाषा नेपाली हुने सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीहरूको तुलनामा नेपाली मातृभाषी विद्यार्थीहरू उत्कृष्ट रहेका छन्। त्यसैगरी संस्थागत विद्यालयका बहुसङ्ख्यक नेपाली मातृभाषी विद्यार्थीहरू मध्यमान भन्दा तल र अल्पसङ्ख्यक विद्यार्थीहरू मध्यमानभन्दा माथि रहेका छन्। यसै गरी संस्थागत विद्यालयका अल्पसङ्ख्यक नेपाली विमातृभाषी विद्यार्थीहरू मध्यमानभन्दा माथि र बहुसङ्ख्यक विद्यार्थीहरू मध्यमानभन्दा तल रहेका छन्। समग्रमा सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका नेपाली मातृभाषी विद्यार्थीहरू उत्कृष्ट छन् भने नेपाली विमातृभाषी विद्यार्थीहरूको शब्द भण्डार क्षमता कमजोर रहेको छ।

- ग. पहिचानात्मक शब्द भण्डार क्षमतामा संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको तुलनामा सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीहरू राम्रो देखिन्छन् । संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरू माध्यमानभन्दा तल हुनेको सङ्ख्या धेरै रहेको छ ।
- घ. लिङ्गगत दृष्टिले पहिचानात्मक शब्द भण्डार क्षमतामा सामुदायिक विद्यालयका छात्रहरूभन्दा छात्राहरूको मध्यमानभन्दा माथि हुने सङ्ख्या बढी छ मध्यमानभन्दा तल अल्पसङ्ख्यक छात्राहरू छन् । यसरी हेर्दा सामुदायिक विद्यालयका छात्रभन्दा छात्राहरूको पहिचानात्मक शब्द भण्डार क्षमता राम्रो देखिन्छ । त्यस्तै संस्थागत विद्यालयतर्फ पनि छात्रहरूभन्दा छात्राहरू नै सबल देखिन्छ । भाषिक पृष्ठभूमिबाट हेर्दा सामुदायिक विद्यालयका बहुसङ्ख्यक नेपाली मातृभाषी विद्यार्थीहरू मध्यमानभन्दा माथि र अल्पसङ्ख्यक विद्यार्थी मध्यमानभन्दा तल रहेका छन् । संस्थागत विद्यालयतर्फ नेपाली मातृभाषी र विमातृभाषी विद्यार्थीहरूको पहिचानात्मक शब्द भण्डार क्षमतामा पनि नेपाली मातृभाषीको पहिचानात्मक शब्द भण्डार राम्रो रहेको छ । यसरी सामुदायिक विद्यालयका नेपाली मातृभाषी विद्यार्थीहरूको पहिचानात्मक शब्द भण्डार क्षमता राम्रो देखिन्छ भने संस्थागत विद्यालयका नेपाली विमातृभाषी विद्यार्थीको तुलनामा सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीहरू उत्कृष्ट छन् ।
- ङ. उत्पादनात्मक शब्द भण्डार क्षमतामा सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरू विच भण्डै-भण्डै समानताको स्थिति देखिन्छ तर मध्यमानका दृष्टिले हेर्दा सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीहरूको उत्पादनात्मक शब्द भण्डार क्षमता राम्रो देखिन्छ ।
- च. लिङ्गगत आधारमा हेर्दा सामुदायिक विद्यालयका छात्राहरूको उत्पादनात्मक शब्द भण्डार क्षमता राम्रो रहेको छ । संस्थागत विद्यालयतर्फ छात्रहरूभन्दा छात्राहरू सबल देखिन्छन् भने छात्राहरूको मध्यमानभन्दा माथिको सङ्ख्या अधिक र मध्यमानभन्दा तलको सङ्ख्या कम रहेको छ । त्यसै गरी संस्थागत विद्यालयका नेपाली मातृभाषी विद्यार्थीहरू भन्दा सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीहरू उत्कृष्ट देखिन्छन् । त्यसै गरी सामुदायिक विद्यालयका नेपाली विमातृभाषी विद्यार्थीहरूको तुलनामा संस्थागत विद्यार्थीहरूको उत्पादनात्मक शब्द भण्डार क्षमता राम्रो रहेको छ ।

- छ. समग्र शब्द भण्डार क्षमताका सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयको विद्यार्थीहरूको शब्द भण्डार क्षमतामा सार्थक अन्तर पाइँदैन z मान ०.५८ रहेको छ भने z मान ०.०५ सिद्ध नहुनुले भिन्नता नरहेको स्पष्ट छ तर सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीहरूको तुलनामा संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको उत्पादनात्मक क्षमताको अवस्था राम्रो रहेको छ ।
- ज. समग्र शब्द भण्डार क्षमतामा संस्थागत र सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीहरूको शब्द भण्डार क्षमतामा अन्तर पाइँदैन । मध्यमानमा विभेद देखिए तापनि z मान ०.०५ तहमा सार्थक नभएबाट लिङ्गगत दृष्टिले सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका छात्रहरूको शब्द भण्डारमा समानता रहेको पाइन्छ ।
- झ. समग्र शब्द भण्डारमा सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका छात्राहरूको शब्द भण्डार क्षमतामा कुनै अन्तर पाइँदैन । मध्यमानमा विभेद देखिएता पनि z मान ०.०५ तहमा सार्थकताका आधारमा प्रमाणित हुन सकेको छैन ।
- ञ. भाषिक पृष्ठभूमिका आधारमा समग्र शब्द भण्डार क्षमतामा नेपाली मातृभाषी सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थी बिच सार्थक अन्तर रहेको छैन । z मान ०.०५ भन्दा तल एकैकाले दुवै फरक मान्न सकिन्न ।
- ट. सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका नेपाली विमातृभाषी विद्यार्थीहरू बिचमा समग्र शब्द भण्डार क्षमतामा समानता रहेको छ । दुवै समूह बिच परीक्षण गरी हेर्दा भन्दा z मान ०.०५ तहमा ०.४३ आएबाट यो कुरा प्रस्ट भएको छ ।
- ठ. समग्र पहिचानात्मक शब्द भण्डार क्षमतामा सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको शब्द भण्डार क्षमतामा भिन्नता रहेको पाइँदैन । z मान ०.०५ तहमा सार्थक नभएबाट यो कुरा प्रमाणित हुन्छ ।
- ड. पहिचानात्मक शब्दभण्डार क्षमतामा सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका छात्राहरूको तुलना गर्न z मान परीक्षण गरी हेर्दा मान तहमा ०.०९ आएबाट उक्त दुई समूहका बिच भिन्नता नरहेको प्रमाणित हुन्छ ।
- ढ. पहिचानात्मक शब्द भण्डार क्षमतामा सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका छात्राहरूका बिच सार्थक अन्तर छैन । उक्त कुरा z मान ०.१० सार्थकताका आधारमा सार्थक नभएकाले प्रमाणित भएको छ । त्यसैले पहिचानात्मक शब्द

भण्डार क्षमतामा सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका छात्राहरूमा समानता पाइन्छ ।

- ण. भाषिक पृष्ठभूमिका दृष्टिले पहिचानात्मक शब्द भण्डार क्षमतामासामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका नेपाली मातृभाषी विद्यार्थीहरू बिच भिन्नता रहेको छैन । उक्त कुरा z मान ०.०५ तहमा सार्थक नरहेकाले गर्दा प्रमाणित भएको छ ।
- त. पहिचानात्मक शब्द भण्डार क्षमतामा विद्यार्थीको भाषिक पृष्ठभूमिले सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका नेपाली विमातृभाषी विद्यार्थीहरू बिचमा भिन्नता नरहेको कुरा z मान ०.०५ तहमा सार्थक नभएकाले प्रमाणित भएको छ ।
- थ. समग्र उत्पादनात्मक शब्द भण्डार क्षमतामा सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूका बिचमा उत्पादनात्मक शब्दभण्डार क्षमतामा मध्यमान विभेद देखिए तापनि सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको क्षमतामा समानता देखिन्छ । जुन कुरा z मान ०.७० आएबाट प्रमाणित भएको छ ।
- द. उत्पादनात्मक शब्द भण्डार क्षमतामा सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका छात्रहरूमा सार्थक अन्तर रहेको छैन । यसको पुष्टि z मानमा ०.०५ तहमा सार्थक नभएकाले प्रमाणित भएको छ ।
- ध. उत्पादनात्मक शब्द भण्डार क्षमतामा सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका छात्रहरूको समानता रहेको पाइन्छ । यसको पुष्टि z मान ०.०५ तहमा सार्थकतामा हुन नसकेकोबाट प्रमाणित हुन्छ तर मध्यमानका दृष्टिमा संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थी सक्षम छन् ।
- न. भाषिक पृष्ठभूमिका दृष्टिले नेपाली मातृभाषी सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थी बिच उत्पादनात्मक शब्द भण्डार क्षमतामा सार्थक अन्तर छैन तर मध्यमानका दृष्टिमा संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थी सक्षम छन् ।
- प. सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका नेपाली विमातृभाषी विद्यार्थीहरूको उत्पादनात्मक शब्द भण्डार क्षमतामा सार्थक अन्तर रहेको छ । जुन कुरा z मान ०.०५ तहमा सार्थकतामा प्रमाणित हुनुले पुष्टि गर्दछ । संस्थागत

विद्यालयका नेपाली विमातृभाषी विद्यार्थी सामुदायिक विद्यालयका तुलनामा उत्कृष्ट रहेका छन् ।

उपयोगिता

नीतिगत तह

शब्दभण्डार भाषाको आधारभूत व्यावहारिक पक्ष भएकाले विद्यार्थीहरूमा समानुपातिक विकास गर्न यसको जोड दिनुपर्छ । पाठ्यपुस्तकमा शब्दहरूको चयन गर्दा पहिलो भाषाका रूपमा नेपाली सिकने विद्यार्थीहरूलाई मात्र ख्याल नगरी दोस्रो भाषा तथा बहुभाषाका रूपमा नेपाली सिकने विद्यार्थीलाई पनि ध्यान दिनुपर्छ ।

एउटै विषयवस्तु भएर पनि सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीको शब्द भण्डार क्षमतामा संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थी उत्कृष्ट र सामुदायिक विद्यालयका कमजोरी देखिनुले सामुदायिक विद्यालयसँग सम्बन्धित शैक्षिक लगानीमा प्रश्न चिन्ह खडा भएको छ । यसमा शिक्षा प्रशासनले कक्षा शिक्षण अवलोकन गरेर शिक्षकलाई त्रुटि निराकरण गराउन नसक्नु, विषय शिक्षणको सोच नभएका, पेसाप्रति बफादार नभएका र सामुदायिक विद्यालयमा शिक्षण गर्नु भनेको केवल आराम गरेर तलब खानु मात्र हो भन्ने साचाइले यो स्थिति आएको छ । त्यसैले यसका लागि प्रशासनिक निरीक्षण प्रभावकारी हुनुपर्ने, शिक्षकहरूलाई भाषा शिक्षण सम्बन्धी गोष्ठीमा सक्रिय गराउनुपर्ने, तालिम अनिवार्य देखिन्छ ।

भाषा जिल्लाका कक्षा छमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको शब्द भण्डार क्षमता पहिचानमा मात्र सीमित भएकाले अझ व्यापक रूपमा अध्ययन गर्नुपर्छ ।

राष्ट्रभाषा जस्तो विषयमा एउटै देशमा भएका फरक-फरक विद्यालयमा स्पष्ट रूपमा विद्यार्थीको क्षमतामा अन्तर हुनु पक्कै पनि राम्रो होइन । यसका लागि सम्बन्धित सबै पक्षले यस समस्याको समाधानतर्फ सचेत हुनु आवश्यक छ ।

संस्थागत विद्यालयमा नेपाली विषय मात्र नेपाली माध्यममा पढाउँछन् । उनीहरूको ध्येय भनेकै केवल नेपाली विषय पास गराउनु हो । त्यसैले उनीहरू परीक्षामुखी शिक्षण गर्दछन् । तर भाषा सिक्नु परीक्षा पास गर्नु होइन व्यावहारिक परिवर्तन हुने हो । यसका लागि प्रयोग पक्षमा ध्यान दिनुपर्छ ।

प्रयोगात्मक तह

दोस्रो भाषाका रूपमा नेपाली शिक्षण हाम्रो आवश्यकता भएकाले शिक्षण तथा प्रशासनले प्रभावकारी भूमिका निर्वाह गर्नुपर्दछ ।

भाषा शिक्षणमा प्रयोग हुने सामग्रीहरूको निर्माण र प्रयोगमा ध्यान दिनुपर्ने देखिन्छ ।

संस्थागत विद्यालयका नेपाली विमातृभाषी विद्यार्थी सक्षम छन् तर पहिलो भाषी कमजोर छन् । यस्तो समस्या निराकरण गर्न स्वयम् विद्यार्थीलाई नै यसप्रति कक्षा शिक्षकले सचेत गराउनुपर्छ ।

उत्पादनात्मक शब्द भण्डार क्षमतामा पहिचानात्मक शब्द भण्डार तुलनामा विद्यार्थीहरू कमजोर देखिन्छन् । यसबाट शिक्षणमा केवल शब्द पहिचानलाई मात्र ध्यान दिएको देखिन्छ तर व्यवहारमा उत्पादनात्मक सिप आवश्यक हुन्छ । यसका लागि विद्यार्थीहरूलाई शब्द प्रयोग गर्नमा बढी जोड दिनुपर्छ ।

भाषा शिक्षण गर्दा संज्ञानात्मक पक्षमा जोड नदिई सिप पक्षमा जोड दिइनुपर्छ । नेपाली भाषा शिक्षणप्रतिको खराब दृष्टिकोण त्यागेर केवल सम्बन्धित विषय शिक्षकलाई मात्र शिक्षण गर्न दिइनुपर्छ । भाषा शिक्षणका आधुनिक प्रमुख विधि प्रयोग गरी विद्यार्थी केन्द्रित शिक्षण गरिनुपर्छ । भाषा शिक्षणमा शुद्ध, स्तरीय र मानक भाषाको प्रयोग गरिनुपर्छ । नेपाली भाषाको शिक्षण गर्दा कक्षामा भाषिक वातावरण अनुकूल बनाउनुपर्छ । यसबाट विद्यार्थीले सोही भाषाको प्रयोग गर्न सक्नु ।

अनुसन्धान तह

प्रस्तुत भाषा जिल्लाका कक्षा छमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको शब्द भण्डार क्षमता सम्बन्धी अध्ययन अनुसन्धान भाषा जिल्लाका पाँचवटा सामुदायिक र पाँचवटा संस्थागत विद्यालयका १०/१० जना गरी १०० जना विद्यार्थीहरूमा मात्र आधारित रहेकोले यसको प्राप्ति मुलुकभर सामान्यीकरण गर्न नसकिने हुन सक्छ । भावी दिनमा शब्द भण्डार क्षमता सम्बन्धी अभै सुक्ष्मतम गहिराइसम्म गएर कक्षा छमा अध्ययनरत विद्यार्थीको शब्द भण्डार क्षमताको तुलनात्मक अध्ययन गरी उक्त तहका

अभ्र अरु विद्यार्थीहरूको पढाइ स्तर के कस्तो छ ? भनी पूर्ण अध्ययन गरी देखिएका समस्या निराकरण गर्नतिर पनि लाग्नु पर्ने आवश्यकता रहेको महशुस गरिएको छ । त्यसैले आगामी दिनमा शब्द भण्डार क्षमताका विभिन्न पक्षको तुलनात्मक अध्ययन हुनु आवश्यक छ । आगामी दिनमा थप अध्ययन अनुसन्धान गर्नका लागि निम्नानुसारका अनुसन्धान शीर्षकहरू सिफारिस गरिएको छ :

- क. कक्षा छको पाठ्यपुस्तकमा प्रयुक्त शब्दावलीको अध्ययन
- ख. नेपाली मातृभाषी विद्यार्थीहरूको शब्द भण्डार क्षमताको अध्ययन
- ग. नेपाली विमातृभाषी विद्यार्थीहरूको शब्द भण्डार क्षमताको अध्ययन
- घ. सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीको शब्द भण्डार क्षमताको स्थितिको अध्ययन
- ङ. संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीको शब्द भण्डार क्षमताको स्थितिको अध्ययन

सन्दर्भ सूची

- अधिकारी, हेमाङ्गराज (२०५७), *समसामयिक नेपाली व्याकरण*, काठमाडौं : विद्यार्थी पुस्तक भण्डार, भोटाहिटी ।
- अधिकारी, केशवराज (२०६०), *कक्षा आठ पूरा गरेका विद्यार्थीहरूको शब्द भण्डार क्षमताको अध्ययन* (अप्रकाशित स्नातकोत्तर शोधपत्र), नेपाली भाषा शिक्षा विभाग, त्रि.वि., कीर्तिपुर ।
- अर्याल, निर्मला (२०६७), *कक्षा नौ पूरा गरेका विद्यार्थीहरूको शब्द भण्डार क्षमताको अध्ययन* (अप्रकाशित स्नातकोत्तर शोधपत्र), नेपाली भाषा शिक्षा विभाग, त्रि.वि., कीर्तिपुर ।
- एटम, नेत्र र बराल (२०५७), *माध्यमिक नेपाली व्याकरण, अभिव्यक्ति र अभ्यास*, काठमाडौं : तलेजु प्रकाशन ।
- ढकाल, शान्तिप्रसाद (२०६२), *नेपाली भाषा शिक्षण, परिचय र प्रयोग*, काठमाडौं : मनकामना प्रकाशन ।
- ढुङ्गेल, दामोदर (२०६१), *काठमाडौं उपत्यकाका कक्षा पाँचमा अध्ययनरत सामुदायिक तथा संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको शब्द भण्डार क्षमताको तुलना* (अप्रकाशित स्नातकोत्तर शोधपत्र), नेपाली भाषा शिक्षा विभाग, त्रि.वि., कीर्तिपुर ।
- दाहाल, दुर्गाप्रसाद (२०६१), *साधारण नेपाली*, काठमाडौं : के.पी.पुस्तक भण्डार ।
- नेपाल सरकार (२०७१), *हाम्रो नेपाली किताब*, कक्षा आठ, भक्तपुर : पाठ्यक्रम विकास केन्द्र, सानोठिमी ।
- नेपाली भाषा शिक्षा विभाग, *सम्प्रेषण अङ्क ४*, त्रि.वि., कीर्तिपुर, पृ.१७-४४ ।
- न्यौपाने, टङ्कप्रसाद र अन्य (२०६७), *सामान्य भाषाविज्ञान*, काठमाडौं : सनलाईट पब्लिकेसन ।
- पौडेल, अमृता (२०६९), *कक्षा सातमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको नेपाली शब्द भण्डार क्षमताको अध्ययन* (अप्रकाशित स्नातकोत्तर शोधपत्र), नेपाली भाषा शिक्षा विभाग, त्रि.वि., कीर्तिपुर ।
- फुयाँल, विष्णुप्रसाद (२०७१), *कक्षा आठमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको शब्द भण्डार क्षमताको तुलनात्मक अध्ययन* (अप्रकाशित स्नातकोत्तर शोधपत्र), नेपाली भाषा शिक्षा विभाग, त्रि.वि., कीर्तिपुर ।

भण्डारी, पारसमणि (२०६०), *प्राथमिक तह (१-३) का विद्यार्थीहरूको आधारभूत नेपाली शब्द भण्डारको निरूपण*, विद्यावारिधि शोधप्रबन्ध, शिक्षाशास्त्र सङ्काय, त्रि.वि., कीर्तिपुर ।

भण्डारी, पारसमणि र अन्य (२०६८), *भाषिक अनुसन्धान विधि*, काठमाडौं : पिनाकल पब्लिकेसन ।

भट्टराई, रामप्रसाद (२०६५), *निम्न माध्यमिक तह पूरा गरेका विद्यार्थीहरूको आधारभूत नेपाली शब्दावलीको अध्ययन*, विद्यावारिधि शोधप्रबन्ध, शिक्षाशास्त्र सङ्काय, त्रि.वि., कीर्तिपुर ।

भुसाल, लक्ष्मी (२०५६), *शब्द रचना र वर्णविन्यास, वाक्यतत्त्व, अभिव्यक्ति र पाठहरू*, काठमाडौं : नवीन प्रकाशन ।

श्रेष्ठ, यशोदाकुमारी (२०६७), *सिन्धुली जिल्लाका कक्षा नौमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको शब्द भण्डार क्षमताको तुलनात्मक अध्ययन* (अप्रकाशित स्नातकोत्तर शोधपत्र), नेपाली भाषा शिक्षा विभाग, त्रि.वि., कीर्तिपुर ।

श्रेष्ठ, रञ्जिताकुमारी (२०६९), *महोत्तरी जिल्लाका कक्षा नौ मा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको शब्द भण्डार क्षमताको तुलनात्मक अध्ययन* (अप्रकाशित स्नातकोत्तर शोधपत्र), नेपाली भाषा शिक्षा विभाग, त्रि.वि., कीर्तिपुर ।

कक्षा छमा अध्ययन गर्ने विद्यार्थीहरूको शब्दभण्डार क्षमता

परिशिष्ट १

प्रयोगात्माक अभ्यास

समय : १ घण्टा

पूर्णाङ्क : ५०

विद्यालयको नाम :

विद्यार्थीको नाम : लिङ्ग :

खण्ड (क)

(क) ठिक अर्थमा (✓) चिन्ह लगाऊ :

१०

१. उषा' शब्दको उपयुक्त अर्थ के हो ?
(क) आकाश (ख) उसुक्ता (ग) समीर (घ) विहान
२. 'वीरवल' शब्दले के बुझाउँछ ?
(क) लाटो (ख) बाठो (ग) वृद्धिमान (घ) असल
३. 'मर्म' शब्दको उपयुक्त अर्थ के हो ?
(क) खुशी (ख) पीडा (ग) हाँसो (घ) सहयोग
४. 'सुदृढ' शब्दको उपयुक्त अर्थ के हो ?
(क) बलियो (ख) राम्रो (ग) गतिलो (घ) कमजोर
५. 'गिरि' शब्दले कुन अर्थलाई जनाउँछ ?
(क) हिमाल (ख) उच्च (ग) चन्द्रमा (घ) पहाड
६. 'अमृत' शब्दको उपयुक्त अर्थ के हो ?
(क) विष (ख) मिठास (ग) सुधा (घ) तागत
७. 'कञ्जुस' शब्दको अर्थ के हो ?
(क) दानी (ख) लोभी (ग) दयालु (घ) खराव
८. 'विशाल' शब्दको अर्थ के हो ?
(क) विश्वास (ख) ठूलो (ग) कमजोर (घ) उच्च
९. 'पुष्प' शब्दको उपयुक्त अर्थ के हो ?
(क) पुस्तक (ख) पात (ग) फल (घ) फूल
१०. 'बीज' शब्दको उपयुक्त अर्थ के हो ?
(क) बिच (ख) विचार (ग) फल (घ) बिऊ

(ख) कोष्ठकमा दिइएको उपयुक्त शब्द छानेर खाली ठाँउ भर :

१०

१. भ्रमककुमारीको चर्चित उपन्यास हो । (शिरिषको फूल, जीवन काँडा कि फूल, भोला)
२. आय शब्दको विपरीतार्थ शब्द हो । (आर्जन, व्यय, विवरण)
३. माधुर्यको पर्यायवाची शब्द हो । (मधुर, सुमधुर, मणि)
४. जुनसुकै देशका निमित्त पनि पर्यटकहरु मानिन्छन् । (गुप्तचर, सुराकी, अनमोल सम्पति)
५. परहित शब्दको अर्थ हुन्छ । (अर्काको भलाइ, आफ्नो भलाइ, खराब कार्य गर्नु)
६. तीर शब्दको अनेकार्थी शब्द होइन । (किनार, वाण, चम्किलो)
७. आफ्नो देशभित्रको ठाँउमा भ्रमण गर्नुलाई भनिन्छ । (बाह्य पर्यटन, आन्तरिक पर्यटन, पर्यटन)
८. गुरुले मेरो गृहकार्यको गर्नुभयो । (मूल्याङ्कन, परीक्षा, परोपकार)
९. छठ पर्वको दिन हरु रातभर जाग्रम वस्छन् । (ब्रतालु, महिला, पुरुष)
१०. गगन शब्दको अर्थले लाई जनाउँछ । (अमर, शिर, आकाश)

खण्ड (ख)

(क) तल दिइएका परिभाषाका आधारमा खाली ठाँउमा मिल्ने शब्द राख :

५

१. अरुका लागि गरिने हितलाई भनिन्छ ।
२. कानुका आधारमा चल्ने व्यवस्थालाई भनिन्छ ।
३. चिरफारद्वारा गरिने उपचारलाई भनिन्छ ।
४. समाचार सम्पादन गर्ने व्यक्तिलाई भनिन्छ ।
५. देशको मूल कानुनलाई भनिन्छ ।

(ख) खाली ठाँउमा मिलने शब्द राख :

५

१. इन्द्रका अगाडि स्वर्गको..... ।
२. प्राकृतिक सुन्दरताको अवलोकन गरेर रमाउँदै हिंड्ने मानिस हो ।
३. सम्पत्तिमा सबैको हाइ हाइ, विपत्तिमा कोही छैन ।
४. सबैसँग मिलेर बस्ने मानिसलाई भनिन्छ ।
५. दुईओटा बाटाको समूहलाई भनिन्छ ।

खण्ड ग

(क) तल दिइएका शब्दको अर्थ लेख :

१०

१. नेतृत्व
२. कष्टकर
३. दुर्लभ
४. जाल
५. प्रेरणा
६. विकृति
७. सैर
८. प्रतिभा
९. भेद र भाव
१०. निधो

(ख) तल दिइएका शब्दहरुको अर्थ खुल्ने गरी वाक्यमा प्रयोग गर :

१०

१. तोरीको फुल देख्नु :
२. सडकट :
३. दुर्लभ :

४. प्राकृतिक : ।
५. बाटो देखाउनु : ।
६. परिश्रमी : ।
७. प्रतिभा : ।
८. हिम्मत गर्नु : ।
९. बाँदरका हातमा नरिवल : ।
१०. घोषणा : ।

धन्यवाद

कक्षा छमा अध्ययन गर्ने विद्यार्थीहरूको शब्दभण्डार क्षमता

परिशिष्ट २

विद्यार्थीहरूको प्राप्ताङ्क विवरण

सामुदायिक विद्यालयहरू

१. जनविकास निम्न माध्यमिक विद्यालय, चकचकी

क्र.सं.	विद्यार्थीको नाम	प्राप्ताङ्क	क्र.सं.	विद्यार्थीको नाम	प्राप्ताङ्क
१.	विनोद ओली	४५	६.	रमेश तिमिसना	३७
२.	सरोज राजवंशी	४४	७.	गीता कार्की	३६
३.	रिना राजवंशी	४४	८.	सञ्जय वि.क.	३४
४.	निता उप्रेती	४१	९.	प्रिया कार्की	३१
५.	निशा रसाइली	३८	१०.	राजु लिम्बू	२५

२. पञ्चमणि निम्न माध्यमिक विद्यालय, डाँगीवारी

क्र.सं.	विद्यार्थीको नाम	प्राप्ताङ्क	क्र.सं.	विद्यार्थीको नाम	प्राप्ताङ्क
१.	सरिता विमली	४१	६.	अनिश बाराकोटी	३६
२.	जनक खड्का	३९	७.	अङ्कित तामाङ	३२
३.	सरिता परियार	३८	८.	निशा बराइली	३१
४.	सुजाता सिटौला	३७	९.	पूजन राजवंशी	३१
५.	सुष्मा थापा	३६	१०.	प्रतीक त्रिखत्री	२०

३. आदर्श विद्यामन्दिर उच्च माध्यमिक विद्यालय, कनकाई न.पा.

क्र.सं.	विद्यार्थीको नाम	प्राप्ताङ्क	क्र.सं.	विद्यार्थीको नाम	प्राप्ताङ्क
१.	रुजा श्रेष्ठ	४१	६.	प्रताप हेमरम	३३
२.	मोनिता तामाङ्ग	४१	७.	अजित मण्डल	३३
३.	विनिता थामा मगर	४०	८.	बविता चौधरी	३२
४.	दिपक भण्डारी	४०	९.	सुनिल मर्डी	३१
५.	सपना श्रेष्ठ	३४	१०.	अशोक थापा	२९

४. हिमाली निम्न माध्यमिक विद्यालय, कनकाई न.पा.

क्र.सं.	विद्यार्थीको नाम	प्राप्ताङ्क	क्र.सं.	विद्यार्थीको नाम	प्राप्ताङ्क
१.	सोनिया खनाल	३६	६.	पदम गौतम	२६
२.	अस्मिता राई	३४	७.	पृथ्वीराज मगर	२५
३.	समिर शिवाकोटी	३२	८.	रुपेश सापकोटा	२४
४.	अर्चना गिरी	२७	९.	विप्लव राई	१३
५.	भावना परियार	२७	१०.	विनिता राई	१२

५. फूलवारी उच्च माध्यमिक विद्यालय, चकचकी

क्र.सं.	विद्यार्थीको नाम	प्राप्ताङ्क	क्र.सं.	विद्यार्थीको नाम	प्राप्ताङ्क
१.	कञ्चन भट्टराई	४१	६.	मनोज राजवंशी	३६
२.	सदिका न्यौपाने	३९	७.	गोपाल शाह	३५
३.	बविता राजवंशी	३९	८.	कृष्णप्रसाद कोइराला	३४
४.	लेखनाथ विष्ट	३८	९.	आरती गौतम	३४
५.	आषिस ठकाल	३६	१०.	शशीकला चौधरी	२८

संस्थागत विद्यालयहरू

१. ब्राइट फ्युचर इ. सेकेण्डरी स्कुल, कनकाई न.पा.

क्र.सं.	विद्यार्थीको नाम	प्राप्ताङ्क	क्र.सं.	विद्यार्थीको नाम	प्राप्ताङ्क
१.	पूर्णमा खरेल	४१	६.	रेजिना श्रेष्ठ	३०
२.	निकेश आचार्य	४१	७.	प्रिया बराल	२९
३.	आयुष थापा	४०	८.	विशाल राजवंशी	२८
४.	केशव लम्साल	३७	९.	प्रमिला शर्मा	२४
५.	सुनिल मिश्र	३५	१०.	सुशीला राजवंशी	२२

२. दीपजन इ.बो. स्कूल, डाँगीवारी

क्र.सं.	विद्यार्थीको नाम	प्राप्ताङ्क	क्र.सं.	विद्यार्थीको नाम	प्राप्ताङ्क
१.	राहुल मर्डी	४७	६.	स्वस्तिका लाम्गादे	४३
२.	खुशुवु राजवंशी	४७	७.	रिसिता मर्डी	४२
३.	हर्षिता राजवंशी	४५	८.	मनिष अधिकारी	४१
४.	देवयानी वजगाई	४४	९.	प्रवास दास	३६
५.	उज्जवल खरेल	४४	१०.	अनुराग पौडेल	३२

३. नमुना माध्यमिक विद्यालय, चकचकी

क्र.सं.	विद्यार्थीको नाम	प्राप्ताङ्क	क्र.सं.	विद्यार्थीको नाम	प्राप्ताङ्क
१.	ऐश्वर्य तामाङ्ग	३७	६.	बद्धिराज परा	३३
२.	निर्मला राई	३६	७.	सुजन तामाङ्ग	३२
३.	अनुषा अधिकारी	३४	८.	सुनाज तामाङ्ग	३२
४.	आशीष चुडाल	३३	९.	कल्पना भट्टराई	३१
५.	सुजा सुब्बा	३३	१०.	नवराज तिवारी	२९

४. भगापा मेरिगोल्ड सेकेन्डरी अङ्ग्रेजी विद्यालय, सुरुङ्गा

क्र.सं.	विद्यार्थीको नाम	प्राप्ताङ्क	क्र.सं.	विद्यार्थीको नाम	प्राप्ताङ्क
१.	सुमन तामाङ्ग	२५	६.	योगेश दहाल	३१
२.	विशाल चेम्जोङ्ग	३४	७.	अमिर योगी	३२
३.	ममता मगर	३५	८.	मुना दहाल	३७
४.	अशोक लिम्बु	३८	९.	दिपिसा नेपाल	४०
५.	आकृता गौतम	४४	१०.	आसिका अधिकारी	४३

कक्षा छमा अध्ययन गर्ने विद्यार्थीहरूको शब्दभण्डार क्षमता

परिशिष्ट ३

प्राप्ताङ्कको तालिकीकरण

सामुदायिक विद्यालयहरू

प्राप्ताङ्क (x)	x^2	प्राप्ताङ्क (x)	x^2
४५	२०२५	३४	११५६
४४	१९३६	३४	११५६
४४	१९३६	३४	११५६
४१	१६८१	३४	११५६
४१	१६८१	३३	१०८९
४१	१६८१	३३	१०८९
४१	१६८१	३२	१०२४
४१	१६८१	३२	१०२४
४०	१६००	३२	१०२४
४०	१६००	३४	११५६
३९	१५२१	३१	९६१
३९	१५२१	३१	९६१
३९	१५२१	३१	९६१
३८	१४४४	३१	९६१
३८	१४४४	२९	८४१
३८	१४४४	२८	७८४
३७	१३६९	२७	७२९
३७	१३६९	२७	७२९
३६	१२९६	२६	६७६
३६	१२९६	२५	६२५
३६	१२९६	२५	६२५
३६	१२९६	२४	५७६
३६	१२९६	२०	४००
३६	१२९६	१३	१६९
३५	१२२५	१२	१४४
		$\Sigma x = १६८६$	$\Sigma fx^2 = ५९३०८$

संस्थागत विद्यालयहरू

प्राप्ताङ्क (x)	x^2	प्राप्ताङ्क (x)	x^2
४७	२२०९	३३	१०८९
४७	२२०९	३३	१०८९
४५	२०२५	३२	१०२४
४४	१९३६	३२	१०२४
४४	१९३६	३२	१०२४
४४	१९३६	३२	१०२४
४३	१८४९	३२	१०२४
४३	१८४९	३१	९६१
४२	१७६४	३१	९६१
४१	१६८१	३१	९६१
४१	१६८१	३०	९००
४१	१६८१	२९	८४१
४०	१६००	२९	८४१
४०	१६००	२९	८४१
३८	१४४४	२९	८४१
३७	१३६९	२९	८४१
३७	१३६९	२८	७८४
३७	१३६९	२८	७८४
३६	१२९६	२७	७२९
३६	१२९६	२७	७२९
३५	१२२५	२७	७२९
३५	१२२५	२५	६२५
३४	११५६	२४	५७६
३४	११५६	२२	४८४
३३	१०८९	२२	४८४
		$\Sigma x = १७१८$	$\Sigma fx^2 = ६११६०$

कक्षा छमा अध्ययन गर्ने विद्यार्थीहरूको शब्दभण्डार क्षमता

परिशिष्ट ४

मध्यमान तथा मानक विचलनको गणना

सामुदायिक विद्यालयको मध्यमान

$$\begin{aligned}\text{माध्यमान } (\bar{X}) &= \frac{\sum fx}{N} \\ &= \frac{1686}{50} \\ &= 33.72\end{aligned}$$

सामुदायिक विद्यालयको मानक विचलन

$$\begin{aligned}\sigma &= \sqrt{\frac{\sum fx^2 - \frac{(\sum fx)^2}{N}}{N}} \\ &= \sqrt{\frac{59308 - \frac{(1686)^2}{50}}{50}} \\ &= \sqrt{\frac{59308 - 56851.92}{50}} \\ &= \sqrt{\frac{2456.08}{50}} \\ &= \sqrt{49.12} \\ &= 7.00\end{aligned}$$

संस्थागत विद्यालयको मध्यमान

$$\begin{aligned}\text{माध्यमान } (\bar{X}) &= \frac{\sum fx}{N} \\ &= \frac{1718}{50} \\ &= 34.36\end{aligned}$$

संस्थागत विद्यालयको मानक विचलन

$$\begin{aligned}\sigma &= \sqrt{\frac{\sum fx^2 - \frac{(\sum fx)^2}{N}}{N}} \\ &= \sqrt{\frac{61160 - \frac{(1718)^2}{50}}{50}} \\ &= \sqrt{\frac{61160 - 59030.48}{50}} \\ &= \sqrt{\frac{2129.52}{50}} \\ &= \sqrt{42.59} \\ &= 6.52\end{aligned}$$

अब दुवै समूहको परीक्षणबाट निम्नानुसार Z को मान निकालिएको छ ।

सामुदायिक विद्यालय (समूह क)	संस्थागत विद्यालय(समूह ख)
विद्यार्थी सङ्ख्या (N_1) = ५०	विद्यार्थी सङ्ख्या (N_2) = ५०
मध्यमान (\bar{X}_1) = ३३.७२	मध्यमान (\bar{X}_2) = ३४.३६
मानक विचलन (S_1) = ७.००	मानक विचलन (S_2) = ६.५२

$$\begin{aligned}
 z &= \frac{\bar{X}_2 - \bar{X}_1}{\sqrt{\frac{S_2^2}{N_2} + \frac{S_1^2}{N_1}}} \\
 &= \frac{34.36 - 33.72}{\sqrt{\frac{(6.52)^2}{50} + \frac{(7)^2}{50}}} \\
 &= \frac{0.64}{\sqrt{0.85 + 0.95}} \\
 &= \frac{0.64}{\sqrt{1.83}} \\
 &= \frac{0.64}{1.35} \\
 &= 0.47
 \end{aligned}$$

व्यक्तिवृत्त

नाम : बढ्रीकुमार घिसिङ

जन्म : २०२५।११।२१

पिताको नाम : सोरबहादुर घिसिङ

माताको नाम : विष्णुमती घिसिङ

स्थायी ठेगाना : कनकाई न.पा. वडा नं. ९, भापा

सम्पर्क नं : ९८४२६५५०४९

नागरिकता : नेपाली

धर्म : बौद्ध

मातृभाषा : तामाङ

वैवाहिक स्थिति : विवाहित

पेशा : शिक्षण, पञ्चरत्न माध्यमिक विद्यालय, विर्तामोड - ४, भापा

शैक्षिक योग्यता :

क्र.सं.	तह	अध्ययन गरेको संस्था	उत्तीर्ण वर्ष	श्रेणी
१.	प्रवेशिका	आ.दर्श विद्यामन्दिर उ.मा.वि.	२०४४	उत्तीर्ण
२.	प्रमाणपत्र	मेची बहुमुखी क्याम्पस	२०४७	उत्तीर्ण
३.	स्नातक	मेची बहुमुखी क्याम्पस	२०५१	उत्तीर्ण
४.	स्नातकेत्तर	कनकाई बहुमुखी क्याम्पस, सुरुङगा	२०७२	